

FESAS - II
2026

ÇEVRESEL VE SOSYAL YÖNETİM ÇERÇEVESİ (ÇSYÇ)

Geliştirilmiş Pazar Bağlantıları Aracılığıyla Kayıtlı Tarım İstihdam Desteği
Projesi -Faz II (P508375)

TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ

ÇEVRESEL VE SOSYAL YÖNETİM ÇERÇEVESİ (ÇSYÇ)

Geliştirilmiş Pazar Bağlantıları ile Tarımsal İstihdam Desteği Projesi

FAZ II

ŞUBAT 2026

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
CSI/CT	Cinsel Sömürü ve İstismar / Cinsel Taciz
Ç&S	Çevresel ve Sosyal
ÇSÇ	Çevresel ve Sosyal Çerçeve
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇSS	Çevresel ve Sosyal Standart
ÇSYÇ	Çevresel ve Sosyal Yönetim Çerçevesi
ÇŞİDB	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
DB	Dünya Bankası
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FESAS-I	Tarım Sektöründe Kayıtlı İstihdamın Desteklenmesi Projesi I. Aşama
FESAS-II	Geliştirilmiş Piyasa Bağlantıları İle Tarımsal İstihdamın Desteklenmesi Projesi Faz II
GİM	Göç İdaresi Müdürlüğü
İ&D	İzleme ve Değerlendirme
İAT	İklim-Akıllı Tarım
İSG	İş Sağlığı ve Güvenliği
İşKUR	Türkiye İş Kurumu
İYP	İşgücü Yönetimi Prosedürü
İYP	İşgücü Yönetim Planı
K-ÇSYP	Yüklenici Çevresel ve Sosyal Yönetim Planı
PİK	Proje İşletim Kılavuzu
PKP	Paydaş Katılım Planı
PUB	Proje Uygulama Birimi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SÜ	Sözleşmeli Üretim
ŞM	Şikâyet Mekanizması
TCDŞ	Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet
TD	Teknik Destek
TKK	Tarım Kredi Kooperatifleri
TKKMU	Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği
TSG	Toplum Sağlığı ve Güvenliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

İÇERİK TABLOSU

KISALTMALAR	i
1. GİRİŞ	1
1.1. Proje Özeti.....	1
1.2. Uygulayıcı Kurum	1
1.3. Çevresel ve Sosyal Yönetim Çerçevesinin Amacı	2
2. TEMEL VERİLER	3
2.1. Konum ve Boyut	3
2.2. Çevresel Temel.....	4
2.3. Sosyal Temel.....	6
3. YÖNETİM, POLİTİKA VE DÜZENLEYİCİ ÇERÇEVENİN TANIMI	11
3.1. Temel Yasa ve Yönetmeliklere Genel Bakış	11
3.2. Ulusal Çevresel ve Sosyal Değerlendirme ve İzin	11
4. DÜNYA BANKASI STANDARTLARI VE ULUSAL ÇERÇEVE İLE TEMEL BOŞLUKLAR	13
5. POTANSİYEL ÇEVRESEL VE SOSYAL RİSKLER VE ETKİLER	17
5.1. Projenin Temel Riskleri	17
5.2. Etki Azaltıcı Önlemler.....	18
6. ÇSYÇ UYGULAMA DÜZENLEMELERİ	20
6.1. Çalışma Alanlarının Seçimi ve Alt-Proje Teklifleri.....	20
6.2. Faaliyetlerin Çevresel ve Sosyal Riskler ve Etkiler Açısından Taranması.....	20
6.3. Çevresel ve Sosyal İzleme ve Raporlama.....	23
6.4. ÇSYÇ Uygulaması için Roller ve Sorumluluklar	23
7. PAYDAŞ KATILIMI, AÇIKLAMA VE İSTİŞARELER	26
8. ŞİKAYET MEKANİZMASI	27
8.1. ŞM Prosedürleri	27
8.2. İtiraz Mekanizması	28
8.3. Dünya Bankası Şikayet Giderme Servisi.....	28
EK 1 PROJE FAALİYETLERİNE UYGULANABİLECEK ULUSAL ÇEVRE VE ÇALIŞMA MEVZUATI İLE ULUSLARARASI ANLAŞMA VE SÖZLEŞMELER	29
EK 2 ÇEVRESEL VE SOSYAL TARAMA KONTROL LİSTESİ	32
EK 3 SAHAYA ÖZEL ÇEVRESEL VE SOSYAL YÖNETİM PLANI (ŞABLON)	35
EK 4 RASTLANTISAL BULUNTU PROSEDÜRÜ	41
EK 5 ENTEGRE ZARARLI YÖNETİM PLANININ GÖSTERGE TASLAĞI	43

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil1 . Proje İlleri	2
Şekil2 . Türkiye Havzalar Haritası	4
Şekil3. Satın Alma Gücü Paritesi GSYİH...	5
Şekil4. Türkiye Nüfus Yoğunluğu Haritası	8

TABLolar LİSTESİ

Tablo1 . Seçilmiş İllerde Tarım Ürünleri	7
Tablo2 . Proje İlleri Nüfus ve 5 Yıllık Değişim	10
Tablo3 . İlgili Dünya Bankası ESS'leri, Ulusal Çerçeve ile Boşluklar ve Boşluk Doldurma Önlemleri	13
Tablo4 . Çevresel Riskler ve Önlemler	18
Tablo5 . Sosyal Riskler ve Önlemler	19
Tablo6 . Hariç Tutulanlar Listesi	20
Tablo7 . Proje Döngüsü ve Ç&S Yönetim Prosedürleri	21
Tablo8 . Roller ve Sorumluluklar	24
Tablo9 . ŞM Alma Kanalları	27
Tablo10 . Türkiye'nin İlgili Yasal Çerçevesi	29
Tablo 11 . Uluslararası Anlaşmalar ve Sözleşmeler	30
Tablo 12 . AB ile Uyumlu Çevre ve Güvenlik Mevzuatı	31

1. GİRİŞ

1.1. Proje Özeti

Geliştirilmiş Pazar Bağlantıları İle Tarımsal İstihdam Desteği Projesi Faz II (FESAS-II), mevcut müdahaleler kapsamında Tarım Sektöründe Kayıtlı İstihdam Desteği Projesi Faz I (FESAS-I) deneyimini temel almaktadır. Birinci fazda bulunan altı il (Adana, Adıyaman, Bursa, Gaziantep, İzmir ve Mersin) FESAS-II için de geçerlidir.

FESAS-II üç bileşenden oluşmaktadır: (1) ücret sübvansiyonları ve işlerin kayıt altına alınmasına destek; (2) Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nin (TKK) kapasitesinin artırılması; ve (3) uygulama desteği ve kurumsal kapasite geliştirme.¹

Bileşen 1: Ücret Sübvansiyonları ve İşlerin Kayıt Altına Alınmasına Destek

Bu bileşen, finansal ve bilgisel engelleri ele alarak hassas gruplar için kayıtlı istihdamı teşvik etmektedir. Bu bileşen, işçileri kayıtlı olarak işe alan çiftçiler için ücret sübvansiyonları ve kayıtlı istihdam süreçleri ve teknik yardım (TA) içermektedir. Farkındalık artırma faaliyetleri, işçileri kayıtlı istihdamın faydaları hakkında bilgilendirecek ve yaklaşık 3.200 işçiye ulaşacaktır. Potansiyel çevresel ve sosyal (Ç&S) riskler arasında işçi hakları ihlalleri, işçilerin savunmasızlığı ve iş sağlığı ve güvenliği (İSG) endişeleri yer almaktadır.

Bileşen 2: TKK'nin Kapasitesinin Geliştirilmesi

Ürün işleme ve kalitesini iyileştirmek için, yerel TKK'lerin kurutma, depolama, sınıflandırma, ayırma ve paketleme tesislerine yatırım yapmaları için mikro ve küçük hibeler sağlanacaktır. Bu, tarımsal değer zincirini güçlendirecektir. Potansiyel Ç&S riskleri arasında artan atık üretimi, enerji kullanımı ve toz, gürültü, İSG, toplum sağlığı ve güvenliği (TSG) ve atık yönetimi gibi inşaatla ilgili küçük etkiler yer almaktadır.

Bileşen 3: Uygulama Desteği ve Kurumsal Kapasite Geliştirme

Bu bileşen, Proje Uygulama Birimi'ni (PUB) finanse ederek, TKK personelini eğiterek, Şikayet Mekanizması'nı (ŞM) sürdürerek ve iletişim ve izleme çabalarını destekleyerek projenin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır. Temel Ç&S hususları arasında güçlü paydaş katılımı, şeffaf şikayet mekanizmaları ve çevresel ve sosyal uyum için kurumsal kapasite sağlanması yer almaktadır.

1.2. Uygulayıcı Kurum

TKK Merkez Birliği (TKK-MB), yerel TKK'lerin ve bölgesel TKK'lerin üst kuruluşudur. Yerel TKK'ler, tarım üreticilerinin kendi aralarında ekonomik çıkarlarını korumak, meslek ve geçimlerine ilişkin ihtiyaçlarını karşılamak üzere karşılıklı yardım esasına dayanan TKK'ler kurabilecekleri 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile oluşturulmuştur. Bir veya birden fazla ilde kurulan ve ayrı tüzel kişiliğe sahip olan ana TKK'ler bir araya gelerek bölgesel TKK'leri oluşturmaktadır. Türkiye'deki tüm illeri kapsayan 18 bölgesel TKK bulunmaktadır. Bölgesel TKK'ler, ayrı bir tüzel kişilik olan ve yerel TKK'ler ile bölgesel TKK'lerin üst kuruluşu olan TKK-MB'yi oluşturmaktadır.

TKK-MB, FESAS-II'yi uygulayacak ve ilgili departmanları TKK-MB organizasyon yapısında tanımlanan yetkileri doğrultusunda önerilen faaliyetleri gerçekleştirecektir. PUB, projeye özgü görevlerin yerine getirilmesinde sorumlu departmanları destekleyecek ve projeye katılan illerin her birinde bulunan teknik uzmanları içerecektir. Saha düzeyinde, yere TKK'ler proje gerekliliklerinden kaynaklanan ek sorumlulukları yerine getirecektir. Tüm sözleşmeler yerel TKK düzeyinde imzalanacağından, çiftçilere ulaşmak, sözleşmeleri hazırlamak ve imzalamak, üretim sürecinde doğrulamalar yapmak, çevresel ve

¹ Daha fazla ayrıntı için, Dünya Bankası web sayfasında bulunan PAD belgesini ziyaret edin:
<https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/document-detail/P508375?type=projects>

sosyal gerekliliklere ve diğer sözleşme yükümlülüklerine uyumu sağlamak, TTK'lerin sorumlu olduğu üretim içi süreçlerin özünü oluşturacaktır. Buna ek olarak, TTK'ler, TTK'yi ziyaret eden ve proje kapsamındaki programlar için bilgi alan veya başvuran çiftçiler için birincil bilgi ve kayıt noktası olarak işlev görecektir.

1.3. Çevresel ve Sosyal Yönetim Çerçevesinin Amacı

Bu Çevresel ve Sosyal Yönetim Çerçevesi (ÇSYÇ), projenin neden olduğu potansiyel çevresel ve sosyal etkilerin ve risklerin önlenmesini, en aza indirilmesini veya azaltılmasını sağlamak için prosedürleri ve sorumlulukları belirler. Proje faaliyetlerinin değerlendirilmesi, sahaya özgü çevresel ve sosyal yönetim planlarının geliştirilmesi ve Dünya Bankası'nın (DB) Çevresel ve Sosyal Çerçevesi (ÇSÇ), Çevresel ve Sosyal Standartları (ÇSS'ler) ve Türkiye'nin ulusal yasa ve yönetmeliklerine uygunluğun sağlanması için rehberlik sağlar.

Çerçeve, politika ve mevzuat bağlamını, potansiyel çevresel ve sosyal riskleri, değerlendirme prosedürlerini, etki azaltma önlemlerini, kurumsal düzenlemeleri ve danışma ve bilgilendirme süreçlerini ana hatlarıyla belirtir. Ayrıca, etkin bir uygulama sağlamak için proje yararlanıcıları, danışmanlar ve yükleniciler için kapasite geliştirme desteği de içermektedir.

2. TEMEL VERİLER

2.1. Konum ve Boyut

Türkiye, Avrupa ile Asya'nın birleştiği bir bölgede yer alan, 38°57'49.5" N enlemi ve 35°14'36" E boylamında bulunan, toplam yüzölçümü 780.043 km² olan bir ülkedir. Türkiye batıda Ege Denizi, güneyde Akdeniz ve kuzeyde Karadeniz ile çevrilidir. Ülke doğuda Ermenistan, İran ve Azerbaycan (Nahçıvan eksklavi), kuzeydoğuda Gürcistan, kuzeybatıda Bulgaristan ve Yunanistan, güneydoğuda ise Irak ve Suriye ile komşudur.

Proje altı (6) ilde uygulanacaktır (Şekil1): Adana, Adıyaman, Bursa, Gaziantep, İzmir, Mersin. Bu iller, çalışanların kayıtlı istihdamını teşvik etmesi muhtemel tarım modelleri sergilemekte ve yüksek tarımsal üretime sahip olmaları nedeniyle projenin amacına ulaşması için potansiyel yerlerdir.

Şekil1 . Proje illeri

Adıyaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almakta olup 7.337 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Sekiz (8) ilçeden oluşan ilin nüfusu 604.978'dir. Adıyaman'ın ekonomisi ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlere dayanmaktadır.

Adana, Toros Dağları'nın güneyinde, Çukurova bölgesinde yer almaktadır. Akdeniz boyunca 160 kilometrelik bir kıyı şeridinde sahip olan Adana, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan ana ulaşım yolları üzerinde stratejik bir konuma sahiptir. Şehir 17.253 km²'lik bir alana yayılır ve 2.270.298 kişilik bir nüfusa sahiptir. Bölgenin verimli toprakları, Adana'nın tarıma dayalı ekonomisinin desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bursa, Marmara Bölgesi'nin güney kesiminde, Marmara Denizi'ne yaklaşık 20 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Şehir 3.214.571 kişilik bir nüfusa sahiptir ve 10.882 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Bursa, tekstil, otomotiv, makine ve metal imalat sanayilerinin yanı sıra tarıma dayalı sektörler, gıda üretimi ve mobilya imalatı ile tanınan ve ekonomik çıktısına önemli ölçüde katkıda bulunan bir sanayi merkezidir.

Gaziantep, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kesiştiği noktada yer alır, 6.222 km² yüzölçümüne ve 2.188.481 nüfusa sahiptir. Gaziantep'in topraklarının yarısından fazlası zeytinlikler, fıstık tarlaları, meyve ve sebze bahçeleri, üzüm bağları, pamuk ve buğday ekimini içeren tarımına uygundur.

İzmir, ülkenin batı kesiminde yer alır ve Ege Denizi boyunca uzanan bir kıyı şeridinde sahiptir. İzmir 12.007 km²'lik bir alanı kaplar ve 4.479.525 nüfusa sahiptir. Şehir, tarımsal faaliyetlerin ekonomisinde hayati bir rol oynadığı verimli topraklarıyla tanınmaktadır.

Mersin Akdeniz Bölgesi'nde yer alır, 608 kilometre kara sınırı ve 321 kilometre kıyı şeridi ile 15.853 km²'lik bir alana yayılmıştır. Mersin, verimli toprakları ve gelişmiş sanayisi ile Türkiye'nin en gelişmiş illerinden biridir. Mersin'in nüfusu yaklaşık 1.800.000 kişidir.

2.2. Çevresel Temel

2.2.1. Deprem ve İklimle İlgili Tehlikeler

Türkiye'nin önemli bir kısmının aktif deprem kuşağında yer alması, sismik hareketleri ve buna bağlı riskleri tüm şehirler için önemli bir endişe kaynağı haline getirmektedir. Adıyaman, Adana ve Gaziantep gibi şehirlerde bu tehditler, özellikle tarım alanları ve yerleşim bölgelerinde risk oluşturabilir. Bir kıyı kenti olan Adana, deniz seviyesinin yükselmesi ve kıyı erozyonuna karşı özellikle hassas durumdadır. Öte yandan, iklim değişikliği tüm şehirlerde iklimle ilgili tehlikeleri şiddetlendirmiş, aşırı sıcaklıklar, kuraklıklar ve ani sel olayları giderek daha belirgin hale gelmiştir. Bir kıyı kenti olan Mersin, hem ekosistemleri hem de altyapıyı etkileyebilecek deniz seviyesinin yükselmesiyle ilgili risklerle karşı karşıya kalırken, Bursa gibi şehirler artan sıcaklıklar ve su kıtlığı gibi zorluklarla mücadele etmektedir. Bu tehditler, bu şehirlerin mevcut altyapısını ve yerel ekosistemlerini etkilemekte ve uyarlanabilir önlemlere duyulan ihtiyacın altını çizmektedir.

2.2.2. Su Kaynakları ve Atıksu Yönetimi

Türkiye genelinde su kaynakları giderek daha fazla zorlanmakta ve suyun verimli kullanımı ve sağlanması şehirler arasında önemli bir endişe kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Adıyaman ve Gaziantep gibi şehirlerde, sınırlı su kaynakları sulama ve içme suyu teminini daha da zorlaştırmaktadır. Verimli tarım arazilerine sahip olmasına rağmen Adana, özellikle tarım alanlarındaki yüksek su tüketimi nedeniyle su kaynakları üzerinde ciddi baskılarla karşı karşıyadır ve bu durum su seviyelerini etkileyebilmektedir. Bir kıyı kenti olan Mersin deniz suyu girişimi ile ilgili sorunlar yaşamakta ve bu da su kaynağında tuzluluk sorunlarına yol açmaktadır. İzmir, su kalitesini ve miktarını korumak için önemli altyapı yatırımları yapmış olsa da tarım ve sanayinin etkileri nedeniyle atık su yönetimi önemli bir zorluk olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin dört bir yanındaki şehirler, su kaynaklarının korunması ve verimli kullanımıyla ilgili önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Türkiye'nin havzaları aşağıdaki Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil2 . Türkiye Havzalar Haritası

2.2.3. Atık Yönetimi

Atık yönetimi, Türkiye'nin büyük şehirlerinde çözülmemiş önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Adıyaman gibi daha küçük şehirlerde atık yönetimi altyapısı sınırlıdır ve atıkların uygun şekilde ayrıştırılması ve geri dönüştürülmesinde genellikle eksiklikler bulunmaktadır. Adana ve Gaziantep gibi daha büyük şehirlerde, sanayi ve nüfus yoğunluğu çok yüksek atık hacimlerine yol açmakta ve atık toplama, ayrıştırma ve işleme sistemleri üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır. İzmir daha gelişmiş atık yönetim sistemlerine sahip olsa da turizm ve sanayiden kaynaklanan atık hacmi hala önemli boyutlardadır. Mersin'de kıyı turizmi deniz kirliliği konusunda önemli endişelere yol açmıştır ve düzenli kıyı temizleme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Genel olarak, bu şehirlerdeki geri dönüşüm oranları henüz istenen seviyelere ulaşmamıştır ve atık bertarafı ve yönetimi uygulamalarında iyileştirmelere acil ihtiyaç vardır.

2.2.4. Biyoçeşitlilik

Türkiye biyolojik çeşitlilik açısından zengin olmasına rağmen, kentleşme ve sanayileşme doğal yaşam alanlarının daralmasına neden olmuştur. Adıyaman, Adana ve Gaziantep gibi şehirlerde tarım alanlarının genişlemesi, ormansızlaşma ve su ekosistemlerinin kirlenmesi biyoçeşitliliği tehdit etmektedir. Adana'da sulak alanlar ve yerel tarım arazileri yoğun kullanıma maruz kalmakta, bu da bölgenin ekosistem çeşitliliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Bursa gibi şehirlerde sanayi faaliyetleri ve hızla büyüyen kentsel alanlar doğal yaşam alanları için tehdit oluşturmaktadır. İzmir'de kıyı ekosistemleri ve deniz yaşamı korunurken, kirlilik ve inşaat faaliyetleri bu ekosistemlere zarar vermektedir.

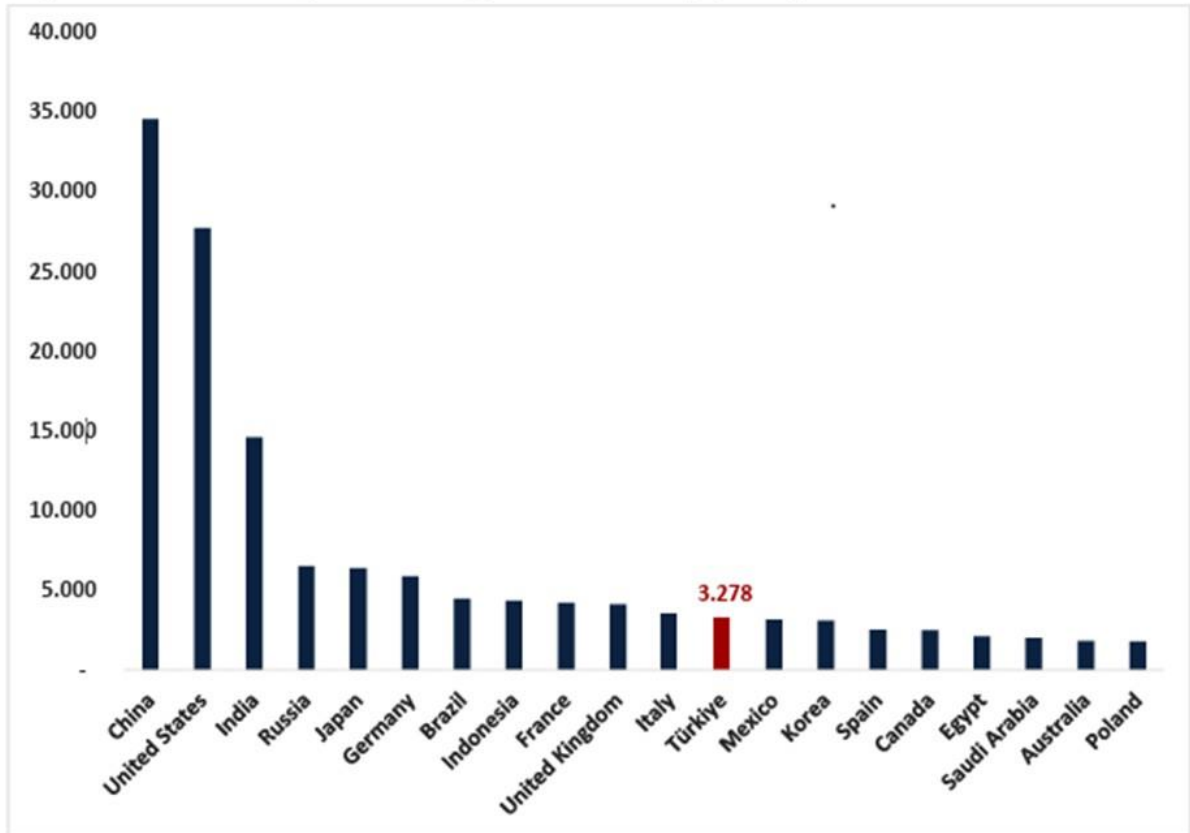
Mersin'de kıyı alanları deniz ekosistemlerinin korunması açısından büyük önem taşımaktadır, ancak kıyıda yapılaşma ve sanayi faaliyetleri bu bölgelerin biyolojik çeşitliliğini tehdit etmektedir. Bu şehirlerdeki biyoçeşitlilik genellikle ekosistemler üzerinde baskı oluşturan yerel tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerle doğrudan ilişkilidir.

2.3. Sosyal Temel

2.3.1. Sosyo-Ekonomik Arka Plan

Türkiye, kamu ve özel sektörün ekonomik kalkınmaya katkıda bulunduğu karma bir ekonomiye sahiptir. Türkiye ekonomisi tarımdan sanayi ve teknoloji tabanlı faaliyetlere geçmiştir. Akdeniz, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ağırlıklı olarak tarım ekonomisine katkı sağlarken; Marmara Bölgesi, İç Anadolu ve Ege Bölgeleri sanayi ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre, 2023 yılında Türkiye, satın alma gücü paritesi GSYİH rakamlarına göre dünyanın 12., Avrupa'nın ise 4. büyük ekonomisi olmuştur.¹

Top 20 Economies (Purchasing Power Parity (PPP))

Source: IMF

Şekil 3: IMF'e Göre Satın Alma Gücü Paritesi'ne Göre Ekonomilerin Sıralaması

Adana, Türkiye'nin ilk sanayileşen illerinden biridir ve Türkiye'nin gelirin %27'si Adana kaynaklı sanayi faaliyetlerinden gelmektedir. Adana, Çukurova Bölgesi gibi verimli topraklara sahip olduğundan, en yüksek gelir tarımla ilgili faaliyetlerden gelmektedir. Gıda üretimi ve işlenmesi (%21), tekstil (%19), kimyasal ürünlerin imalatı (%14) ve kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı (%8) Adana ekonomisine katılan sektörlerin başında gelmektedir.

Adıyaman'ın ekonomisi temel olarak tarımsal faaliyetlere dayanmaktadır. Tarımsal ekonominin yanı sıra Adıyaman'da tekstil (%24), gıda (%21), taş ve toprağa dayalı ürünler (%18), enerji (%12), metal işleme (%8), mobilya (%6) vb. alanlarda sanayi tesisleri bulunmaktadır. Adıyaman'a, bölgedeki endüstriyel büyümeyi teşvik etmek amacıyla yeni yatırımları çekmek için bazı mali teşvikler verilmiştir.

Bursa, ülke ekonomisine sağladığı katma değer açısından 4. sırada yer almaktadır. Bursa'nın önde gelen sektörleri

1

<https://www.trade.gov.tr/data/5b9229ab13b876136466584b/Economic%20Outlook%202024%20December.pdf#:~:text=Quarterly%20GDP%20Growth%20Rates.%20%E2%96%AA%20The%20Turkish,average%20growth%20rate%20of%20T%C3%BCrkiye%20was%205.4%25.>

otomotiv (%34), tekstil (%22) ve tarım-gıda (%8) Bu sektörler Bursa'da ön plana çıkmakta ve Bursa ekonomisine değer katmaktadır. Bursa, öne çıkan sektörlerinin yanı sıra raylı sistemler, havacılık ve savunma gibi gelişmekte olan sektörleriyle de yüksek teknoloji ürünleri üretmektedir.

Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş ilidir. Gaziantep'in gelirinin %40'ı tarımdan, %25'i ise sanayiden gelmektedir. Toplam nüfusun %60'ı tarım sektöründe çalışmaktadır. Aynı zamanda önemli bir ticaret merkezidir. Dokuma, iplik, un, sabun, deterjan, deri, plastik, çimento, salça, bisküvi ve yağ fabrikaları Gaziantep sanayisinde ağırlıklı tesislerdir.

İzmir, nüfus ve Türkiye ekonomisine katkı bakımından Türkiye'nin 3. büyük şehridir. İzmir'de baskın sektör %57,5'lik oranla hizmetler sektörüdür, ikinci sırada %37,6 ile sanayi ve %4,9 ile tarım sektörü gelmektedir.

Mersin, gelirini sanayi (%40), tarım (%30) ve ticaret (%10) faaliyetlerinden elde etmektedir. Tarımsal faaliyetler Mersin ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğundan, sanayi tesislerinin çoğu gıda üretimi sektöründe faaliyet göstermektedir. Gıda üretim sektörünün oranı %33 olup, kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı (%8), makine ve ekipman imalatı (%6), mineral ürünlerin imalatı (%6) ve diğer sektörler (%47), madencilik, metal ürünleri imalatı, mobilya, tekstil, kimyasallar vb.

2.3.2. Bitkisel Üretim

Tarım, Türkiye ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır ve seçilen proje illeri tarımsal faaliyetler için kilit merkezlerdir. Bu iller, öncelikle hassas grupların varlığına ve kayıtlı istihdamı destekleyen bitkisel üretim potansiyeline odaklanılarak çeşitli kriterlere göre seçilmiştir. Diğer faktörler de göz önünde bulundurulmakla birlikte, projenin tarım sektöründe kayıtlı istihdam yoluyla sürdürülebilir geçim kaynakları yaratma hedefiyle uyumlu olması için bu iki parametreye öncelik verilmiştir. Tablo1, her bir proje ilinde yetiştirilen başlıca tarımsal ürünlere genel bir bakış sunmakta ve istihdam fırsatları yaratma potansiyellerini vurgulamaktadır.

Tablo1. Seçilmiş İllerde Tarım Ürünleri

İl	İlçe	Tarımsal Ürün	Ekim Dönem	Hasat Dönemi
Bursa	Karacabey	Domates - Biber	Nisan - Mayıs	Ağustos - Eylül
	Karacabey	Domates	Mayıs - Eylül	Eylül - Ekim
	Karacabey	Zeytin - Soğan	Aralık	Ağustos
	Bandırma	Domates	Mayıs	Eylül - Ekim
	Orhangazi	Zeytin - Soğan	Kasım	Aralık
	Yenişehir	Biber - Domates	Temmuz	Eylül - Ekim
İzmir	Torbalı	Domates, Biber, Fasulye, Lahana	Temmuz	Eylül - Ocak
	Menderes	Mandalina	Ekim	Aralık
	Ödemiş	Kiraz	Şubat-Mart	Aralık
Adana	Seyhan	Pamuk	Nisan - Mayıs	Eylül - Ekim
	Çukurova	Domates	Mart - Mayıs	Haziran - Temmuz
		Salatalık	Mart - Nisan	Mart - Nisan
	Sarıçam	Narenciye (Limon, Portakal)	Şubat - Mart	Kasım-Aralık
		Üzüm	Mart - Nisan	Kasım - Aralık
		Şeker Pancarı	Mart - Nisan	Temmuz - Ağustos
	Yüreğir	Buğday	Ekim	Eylül - Ekim
Biber		Mart-Nisan	Haziran - Temmuz	
Adıyaman	Merkez	Buğday	Ekim	Haziran - Temmuz
	Gölbasi	Zeytin	Ekim	Kasım - Aralık
Mersin	Mezitli	Portakal	Şubat - Mart	Kasım - Aralık
	Anamur	Muz	Mart	Eylül - Ekim

2.3.3. Nüfus

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2024 yılı itibariyle Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 85 milyon olup, dünyanın en kalabalık 18. ülkesi olacaktır. En büyük nüfus merkezleri olan İstanbul (15,7 milyon), Ankara (5,9 milyon) ve İzmir (4,5 milyon) aynı zamanda önemli ekonomik, siyasi ve kültürel merkezlerdir. Bu kentsel alanlar, çeşitlilik ve ekonomik canlılığa sahip olmakla birlikte, kırsal nüfusun özellikle imalat, hizmet ve inşaat sektörlerinde daha iyi istihdam olanakları arayışıyla şehirlere göç etmesi nedeniyle önemli nüfus akınlarına da maruz kalmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye nüfusunun önemli bir kısmı kırsal alanlarda kalmaya devam etmekte ve tarım önemli bir istihdam sektörü olmaya devam etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) göre, çalışma çağındaki nüfusun yaklaşık %18'i (yaklaşık 15 milyon kişi) tarımda istihdam edilmektedir, ancak bu oran kentleşme ve diğer sektörlerin büyümesi nedeniyle giderek azalmaktadır. Bu eğilime rağmen Adıyaman gibi bölgelerdeki kırsal alanlar, geçimlik tarım veya küçük

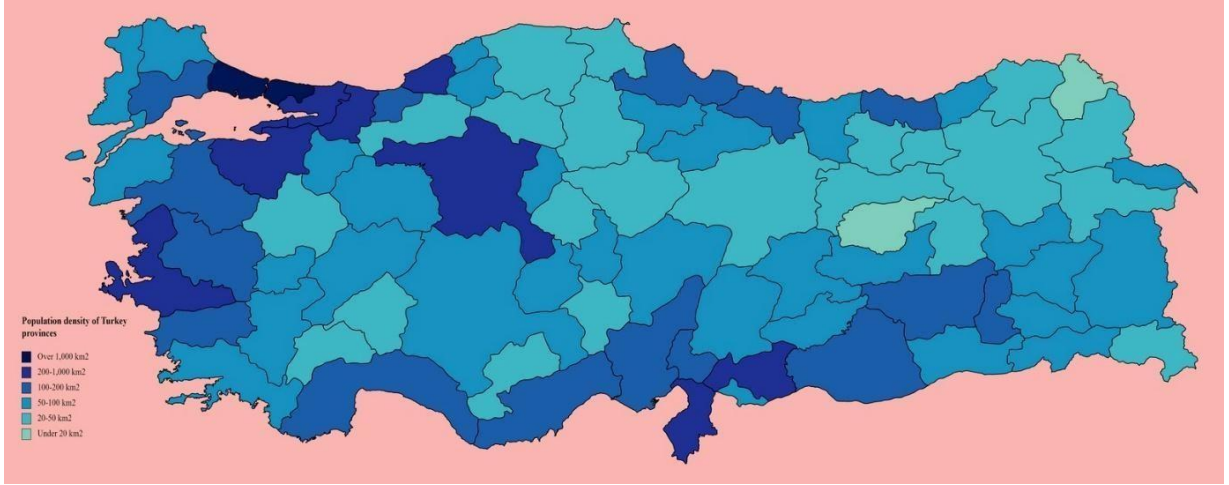
ölçekli üretimle uğraşan birçok aile ile büyük ölçüde çiftçiliğe dayanmaya devam etmektedir.

Kırsaldan kente göç modelleri, genç nüfusun eğitim ve istihdam fırsatları için şehirlere taşınmasıyla devam eden demografik değişime katkıda bulunurken, kırsal alanlarda yaşanan nüfus tarımsal verimliliği sürdürmede zorluklarla karşılaşmaktadır. Kırsal alanlarda tarım işçilerinin sayısının azalması, yerel ekonomileri ve gıda güvenliğini etkileyebilir, tarımsal uygulamalarda teknoloji ve inovasyonun yanı sıra yerel çiftlik ürünlerini işleyen küçük ölçekli ikincil üretim endüstrilerine olan bağımlılığı artırabilir.

Bu göç eğilimi aynı zamanda ekonomik ve sosyal risklerle de kesişmektedir. Nüfusun şehirlerde giderek yoğunlaşması, konut, ulaşım ve sosyal hizmetler de dahil olmak üzere kentsel altyapı üzerinde baskılara yol açmıştır. Aynı zamanda kırsal nüfusun azalması, tarımsal üretimin sürdürülmesindeki zorlukları daha da artırarak tarım işçilerinin geçim kaynaklarını ve kırsal toplulukların ekonomik istikrarını etkileyebilir.

Bu demografik bağlam, kırsal istihdam, tarımsal sürdürülebilirlik ve küçük ölçekli ikincil üretim tesislerinin geliştirilmesinde hem fırsatları hem de zorlukları vurguladığı için projenin kapsamıyla oldukça ilgilidir. Proje, küçük çiftçileri destekleyerek ve tarımsal ürünleri işleyen ikincil endüstrileri teşvik edip, kırsal alanlarda yeni iş fırsatları yaratabilecek girişimleri destekleyerek, kırsal ekonomik ihtiyaçlar ile kentsel ekonomik büyüme arasındaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu girişimler sadece ekonomik büyüme için değil, aynı zamanda alternatif istihdam yolları sunarak ve kırsal yoksulluğu azaltarak sosyal eşitliği geliştirmek için de hayati önem taşımaktadır. Bununla birlikte, sosyal riskler önemlidir; kırsal nüfus azaldıkça, geleneksel tarım becerileri kaybolabilir ve tarım ve ilgili endüstrilerdeki işgücü sıkıntısı tarımsal verimliliği etkileyebilir. Ayrıca, göçmenlerin şehirlere akın etmesi, özellikle şehir merkezlerindeki yeni endüstrilerin artan işgücünü yeterince barındırmaması halinde, sınırlı iş fırsatları ve barınma konusunda sosyal gerilimler yaratabilir. Buna ek olarak, özellikle düşük gelirli göçmenlerin iş piyasasına entegre olmakta zorluklarla karşılaşabileceği kentsel alanlarda kaynakların eşitsiz dağılımı riski vardır ve bu da potansiyel sosyal huzursuzluklara yol açabilir.

Bu nüfus dinamiklerini ve ilgili riskleri inceleyerek, proje olumsuz sosyal etkileri daha iyi tahmin edebilir ve azaltabilir, tarımsal istihdam zorluklarını ele almak ve hem kentsel hem de kırsal alanlarda ikincil endüstrileri teşvik etmek için daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir yaklaşım sağlayabilir.

Şekil3 . Türkiye Nüfus Yoğunluğu Haritası

Proje illeri Türkiye'nin toplam nüfusunun %25,3'ünü kapsamaktadır. Proje illeri arasında en büyük paya sahip olan 4,4 milyon nüfuslu İzmir toplam nüfusun %20,7'sini oluşturmaktadır. Buna karşılık, 604.000 nüfuslu Adıyaman sadece %2,8'lik bir paya sahiptir.

Tablo2 . Proje İlleri Nüfus ve 5 Yıllık Değişim

İller	2018	2023	Pop. Değişim (5 yıl)	İl nüfusu/Proje illerinin toplam nüfusu.
Adana	2.220.125	2.270.298	2.3%	10.5%
Adıyaman	624.513	604.978	-3.1%	2.8%
Bursa	2.994.521	3.124.571	4.4%	14.4%
Gaziantep	2.028.563	2.164.134	6.7%	10.0%
İzmir	4.320.519	4.479.525	3.7%	20.7%
Mersin	1.814.468	1.938.389	6.8%	8.9%

3. YÖNETİM, POLİTİKA VE DÜZENLEYİCİ ÇERÇEVENİN TANIMI

3.1. Temel Yasa ve Yönetmeliklere Genel Bakış

Türkiye'nin ulusal yasal çerçevesi, FESAS-II kapsamındaki alt proje faaliyetleriyle ilişkili çevresel ve sosyal risklerin ve etkilerin yönetilmesi için kapsamlı bir rehberlik sağlamaktadır. İlgili kanunlar, politikalar ve yönetmelikler Ek 1'de özetlenmiştir. Türkiye'nin çevre koruma, kültürel mirasın korunması ve biyolojik kaynak yönetimi konusundaki ulusal yaklaşımı, hem ulusal mevzuat hem de Türkiye tarafından onaylanan uluslararası anlaşmalar tarafından şekillendirilmiştir. Türkiye tarafından onaylanan ilgili çevre, iş sağlığı ve güvenliği (İSG) ve uluslararası çalışma anlaşmaları ve sözleşmeleri EK 1'de listelenmiştir.

Türk çevre mevzuatı, uluslararası standartlar ve Avrupa Birliği (AB) Direktifleri ile yakından uyumludur. Bu yasalar kapsamlıdır ve proje uygulaması sırasında önemli bir zorluk beklenmemektedir. Bununla birlikte, öngörülemeyen sorunların ortaya çıkması durumunda, sorumlu makamlar gözetim yapacak ve PUB, merkezi ve saha düzeyinde izleme yoluyla ilgili düzenlemelere uyumu sağlayacaktır.

Türkiye, çevrenin korunması, işçi hakları ve ayrımcılık yasağı ile ilgili çeşitli uluslararası sözleşmeleri onaylamıştır. Temel anlaşmalar şunlardır:

- **Çalışma Haklarına İlişkin ILO Sözleşmeleri:** Türkiye, çocuk işçiliği, zorla çalıştırma ve iş yerinde ayrımcılık konularını ele alan temel sözleşmeleri onaylamıştır.
- **Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD):** Doğal yaşam alanlarını etkileyen alt projelerle ilgili olarak biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlar.
- **UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi:** Kültürel ve doğal miras alanlarını korur, bu tür yerlerin yakınındaki alt projeler için uygunluk sağlar.
- **Birleşmiş Milletler'in 2015 yılında kabul ettiği 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi,** 2030 yılına kadar yoksulluğu sona erdirmeyi, gezegeni korumayı ve herkes için refah sağlamayı amaçlayan küresel bir eylem planını temsil etmektedir.

3.2. Ulusal Çevresel ve Sosyal Değerlendirme ve İzin

Türkiye'de **Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİM)** çevresel değerlendirme ve izin süreçlerinin yönetiminden sorumlu birincil makamdır. Bu süreçler, proje faaliyetleriyle ilişkili çevresel ve sosyal risklerin taranması, değerlendirilmesi ve yönetilmesi için kapsamlı bir çerçeve sağlayan **Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği (Resmi Gazete No. 29186)** tarafından yönetilmektedir.

Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Süreci

1. Tarama ve Kategorizasyon:

- Alt projeler, ÇED Yönetmeliği Ek 1 ve Ek 2'de listelenen potansiyel çevresel etkilerine göre sınıflandırılır:
 - **Ek 1:** Önemli potansiyel çevresel etkileri olan projeler (ÇED gereklidir). Bu projeler tam bir Çevresel Etki Değerlendirmesinden (ÇED Raporu) geçmelidir.
 - **Ek 2:** Orta düzeyde çevresel etkileri olan projeler (tarama gerekli). Bu projeler ilk incelemeye tabi tutulur ve tam bir ÇED'in gerekli olup olmadığına karar verilir.
 - **Muaf Projeler:** İhmal edilebilir risk veya etkilere sahip projeler ÇED sürecine tabi değildir, ancak sahaya özgü koşullara bağlı olarak temel çevresel değerlendirmeler gerektirebilir.

2. Hazırlık ve Sunum:

- Ek 1 projeleri için, mevcut durum çalışmaları, çevresel ve sosyal etki analizleri ve etki azaltma önlemlerini içeren ayrıntılı bir ÇED raporu hazırlanmalıdır.

- Ek 2 projeleri için, proje detaylarını, potansiyel riskleri ve önerilen etki azaltma önlemlerini özetleyen bir Proje Tanımlama Raporu (PDR) sunulmalıdır.

3. Kamu İstişaresi ve Onayı:

- Halkla istişare, ÇED çerçevesi kapsamında Ek 1 projeleri için zorunlu bir gerekliliktir. Bu süreç, projeye ilgili çevresel ve sosyal kaygıların ele alınması için paydaşların geri bildirimlerinin aktif bir şekilde aranmasını, belgelenmesini ve karar alma sürecine dahil edilmesini sağlar. ÇED raporlarının veya tarama dokümanlarının incelenmesinin ardından, ÇŞB veya ilgili **Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü (ÇŞİM)** aşağıdaki şekilde bir karar verir:
 - **ÇED Olumlu,**
 - **ÇED Olumsuz veya**
 - **ÇED Gerekli Değildir.**

4. İzleme ve Uyumluluk:

- Onaylanan projeler, ÇED kararında belirtilen çevresel standartlara uygunluğun sağlanması için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü (ÇŞİM) tarafından izlenmektedir.
- Yükleniciler ve PUB, tespit edilen uyumsuzluk sorunlarını ele almak için yakın koordinasyon içinde olacaktır.

4. DÜNYA BANKASI STANDARTLARI VE ULUSAL ÇERÇEVE İLE TEMEL

BOŞLUKLAR

Proje, Dünya Bankası Çevresel ve Sosyal Standartlarına (ÇSS'ler) ve Dünya Bankası Grubu Çevre, Sağlık ve Güvenlik (ÇSG) Kılavuzlarına bağlı kalacaktır. Bu politikalara dayanarak, projenin çevresel ve sosyal riski "Önemli" olarak kategorize edilmiştir. Bu sınıflandırma, belirlenen risklerin uygun etki azaltma önlemleri ve hem ulusal düzenlemelere hem de Dünya Bankası standartlarına uyum yoluyla yönetilebilir olduğunu yansıtmaktadır.

Dünya Bankası'nın proje faaliyetleri için geçerli olan Çevresel ve Sosyal Standartları aşağıda Tablo3 adresinde özetlenmiştir.

Tablo3. İlgili Dünya Bankası ESS'leri, Ulusal Çerçeve ile Boşluklar ve Boşluk Doldurma Önlemleri

Ç&S Standardı	Temel Boşluklar ve Önlemleri
ÇSS1: Çevresel ve Sosyal Risklerin ve Etkilerin Değerlendirilmesi ve Yönetimi	<p>İlgi:</p> <p>ÇSS1, özellikle işgücü ve çalışma koşulları, iş sağlığı ve güvenliği (İSG) ve savunmasız işçiler için potansiyel dışlanma riskleri ile ilgili potansiyel çevresel ve sosyal riskleri nedeniyle FESAS-II için geçerlidir. Tarımsal üretimin genişlemesi, artan pestisit kullanımı ve su tüketimi gibi riskleri de beraberinde getirmektedir</p> <p>Önemli Boşluklar:</p> <ul style="list-style-type: none">• Ulusal Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) çerçevesi, sosyal etki değerlendirmelerinin entegrasyonundan yoksundur:<ul style="list-style-type: none">○ Yetersiz sosyal temeller.○ Hassas gruplar ve toplumsal cinsiyetle ilgili konular üzerindeki etkilerin sınırlı değerlendirilmesi.• Sınırlı kümülatif etki değerlendirmeleri.• Su Kalitesi ve Hava Kalitesi gibi detaylı yönetim planlarının bulunmaması.• Paydaşlar ve çalışanlar için şikayet mekanizmasının yetersiz uygulanması. <p>Önlemleri:</p> <ul style="list-style-type: none">• Sosyal ve çevresel risklerin tanımlanmasını ve azaltılmasını sağlamak için ÇSYÇ, sahaya özel ÇSYP'ler, PKP, İYP ve diğer ilgili alt yönetim planlarının hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve raporlanması.• Mevcut şikayet mekanizmalarının güçlendirilerek proje standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi ve proje yaşam döngüsü boyunca sürdürülmesinin ve izlenmesinin sağlanması.• Çevresel, sosyal ve İSG risk yönetimi kapasitesini geliştirmek için eğitim programları yürütmek.• Önemli ve yüksek riskli alt projelerin elenmesi
ESS2: İşgücü ve Çalışma Koşulları	<p>İlgi:</p> <p>ÇSS2, iş güvenliği tehlikeleri, yetersiz işçi korumaları ve sömürü riskleri dahil olmak üzere işgücü ile ilgili potansiyel riskler nedeniyle önemlidir. Tarımda çalışan mevsimlik ve kayıt dışı işçiler, sözleşme eksikliği ve yetersiz İSG önlemleri gibi hassasiyetlerle karşı karşıya kalabilir.</p> <p>Önemli Boşluklar:</p> <p>İşgücü yönetimine ilişkin ulusal çerçeve sağlam yasalar içermektedir (örneğin, 4857 sayılı İş Kanunu, 6331 sayılı İSG Kanunu ve Türkiye'nin ilgili ILO Sözleşmelerini onaylaması); ancak aşağıdaki boşluklar mevcuttur:</p> <ul style="list-style-type: none">• Daha küçük ölçekli tarımsal faaliyetlerde İSG uyumluluğunun sınırlı

	<p>düzeyde uygulanması.</p> <ul style="list-style-type: none"> • İşçiye özel şikayet mekanizmasının bulunmaması. • Tarımsal tedarik zincirlerinde çocuk işçiliği ve zorla çalıştırma riski • İşçiler ve yükleniciler uluslararası çalışma standartları konusunda farkındalıktan yoksun olabilir ve bu da uyumsuzluk riskini artırabilir. <p>Önlemler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • İSG, ayrımcılık yapmama ve işçi haklarına ilişkin açık hükümler içeren İYP'nin uygulanması. • Tüm çalışanlar için erişilebilir şikayet mekanizmalarının kurulması. • İş kanunlarına uyumu sağlamak için düzenli izleme ziyaretleri ve denetimler.
ÇSS3: Kaynak Verimliliği ve Kirliliğin Önlenmesi ve Yönetimi	<p>İlgi: ÇSS3, toprak bozulması, pestisit kullanımı ve su kaynakları tüketimi de dahil olmak üzere artan tarımsal üretimin potansiyel çevresel etkileri nedeniyle geçerlidir.</p> <p>Önemli Boşluklar: Türkiye'nin düzenleyici çerçevesi kaynak verimliliği ve kirliliğin önlenmesi için sağlam standartlar sunarken, aşağıdaki boşluklar tespit edilmiştir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sürdürülebilir tarım uygulamalarının sınırlı şekilde uygulanması. • Yetersiz atık yönetimi ve kirlilik önleme stratejileri. <p>Önlemler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Entegre zararlı yönetimi ve verimli sulama teknikleri de dahil olmak üzere iklim-akıllı tarım (CSA) uygulamalarının teşvik edilmesi. • Güvenli pestisit kullanımı ve yüzey akışı yönetimi gibi kirlilik kontrol önlemlerinin benimsenmesi. • Su kullanımı ve toprak kalitesinin izlenmesi. • Sahaya özgü Çevresel ve Sosyal Yönetim Planlarının (ÇSYP'ler) geliştirilmesi ve uygulanması
ESS4: Toplum Sağlığı ve Güvenliği	<p>İlgi: ÇSS4, tehlikeli kimyasallara maruz kalma, tarımsal genişlemeden kaynaklanan artan trafik riskleri ve İSG önlemleri konusunda farkındalık eksikliği dahil olmak üzere topluluklar için potansiyel sağlık ve güvenlik riskleri nedeniyle önemlidir.</p> <p>Önemli Boşluklar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tehlikeli maddelerin taşınması konusunda zayıf yaptırımlar. • Çiftlikle ilgili güvenlik riskleri konusunda sınırlı kamu bilinci. <p>Önlemler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çiftçilere teknik destek sağlanması ve çalışanlar için farkındalık artırıcı faaliyetler • Pestisit güvenliği ve depolama yönetmeliklerinin güçlendirilmesi. • Tarımsal işyeri güvenliğinin daha iyi izlenmesi. • Sahaya özel ÇSYP'lerin hazırlanması, uygulanması ve uygulanmasının izlenmesi
ÇSS5: Arazi Edinimi, Arazi Kullanımında Kısıtlamalar ve Gönülsüz Yeniden Yerleşim	<p>Bu standart, bu Proje kapsamında geçerli değildir. Önerilen yatırımların arazi kullanımını etkilemesi veya yeni arazi edinimi gerektirmesi beklenmemektedir. Arazi edinimi gerektiren veya ÇSS5 kapsamında ekonomik yerinden edilme ile sonuçlanan herhangi bir faaliyet finansman için uygun olmayacak ve yatırımlar mevcut sahalarla sınırlı olacaktır. Kamu arazilerinde yasal olmayan arazi kullanıcıları olması durumunda, bu sahalara elenecektir.</p>
ESS6: Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi	<p>İlgi: ÇSS6, habitat kaybı ve toprak erozyonu dahil olmak üzere genişletilmiş tarım faaliyetlerinden kaynaklanan potansiyel biyoçeşitlilik etkileri nedeniyle</p>

	<p>önemlidir.</p> <p>Önemli Boşluklar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biyoçeşitlilikle ilgili hususların tarımsal planlamaya yeterince entegre edilmemesi. • Kritik habitatlar için sınırlı koruma çabaları. <p>Önlemler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sürdürülebilir arazi kullanım uygulamalarının hayata geçirilmesi. • Ekolojik açıdan hassas alanlarda tarımsal genişlemeden kaçınılması. • Tarımsal ormancılık ve habitat koruma stratejilerinin teşvik edilmesi.
ESS7: Yerli Halklar/Sahra Altı Afrika Tarihsel Olarak Yetersiz Hizmet Alan Geleneksel Yerel Topluluklar (ESS7)	Türkiye'de ÇSS7 kapsamındaki kriterleri karşılayan Yerli Halklar bulunmadığından bu Standart proje ilgili değildir.
ESS8: Kültürel Miras	<p>İlgili: Proje alanlarında kültürel miras alanlarının bulunması beklenmese de ÇSS8 proje ile ilgilidir. Ancak, tarihi ve kültürel mirasa sahip olabilecek proje illerinde mikro ölçekli yatırımlar kapsamında gerçekleştirilen yenileme çalışmaları sırasında kültürel mirasla karşılaşma olasılığı devam etmektedir.</p> <p>Önemli Boşluklar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tarımsal genişleme alanlarında kültürel miras için sınırlı proaktif tarama. • Yüklenicinin kültürel mirasın korunması konusunda farkındalığının olmaması. <p>Önlemler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kültürel miras taramasının proje planlamasına dahil edilmesi. • Beklenmedik keşifler için şans eseri bulma prosedürlerinin uygulanması. • İnşaat sırasında beklenmedik keşiflerin uygun şekilde ele alınmasını sağlamak için tesadüfi bulgu prosedürlerini uygulayın. <ul style="list-style-type: none"> ○ Tespit edildiğinde çalışmayı derhal durdurun. ○ İlgili miras yetkililerini bilgilendirin ve belgeleme ve koruma için onların rehberliğini takip edin. <p>Kültürel mirasın projede önemli riskler oluşturması beklenmemekle birlikte, ÇSS8'e uyulması olası etkilerin etkili bir şekilde yönetilmesini sağlayacaktır. Projenin kültürel mirasa yönelik proaktif yaklaşımı, hem ulusal yasalara hem de Dünya Bankası standartlarına uyumu sağlayacaktır.</p>
ESS9: Finansal Araçlar	TKK, tarımsal işletmelere kredi sağlamasına rağmen, proje gelirlerini ödünç vermeyecek ve dolayısıyla bir finansal aracı olarak hareket etmeyecektir. Dolayısıyla, bu standart proje ile ilgili değildir.
ÇSS10: Paydaş Katılımı ve Bilgi Paylaşımı	<p>İlgili: Etkili paydaş katılımı ve şeffaf bilgi paylaşımı proje faaliyetlerinin başarısı için kritik öneme sahip olduğundan, ÇSS10 proje ile oldukça ilgilidir. Paydaş katılımı, çiftçilerin, işçilerin, etkilenen toplulukların ve diğer ilgili tarafların proje faaliyetleri, riskleri ve faydaları hakkında uygun şekilde katılımını ve bilgilendirilmesini sağlamak için çok önemlidir. Projenin kapsamı göz önüne alındığında, birden fazla paydaş grubu etkilenmekte, bu da açık ve kapsayıcı iletişim stratejileri gerektirmektedir.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Etkilenen taraflar, hassas gruplar (örneğin kadınlar, yaşlılar, engelliler) ve projeye dolaylı olarak veya başka bir şekilde ilgilenen diğer kişiler dahil olmak üzere Çeşitli Paydaş Grupları dahil edilecektir.

2. Bilgi Açıklaması:

- potansiyel etkiler, etki azaltma önlemleri ve programlar da dahil olmak üzere proje bilgilerinin zamanında dağıtılması, paydaşlar arasında şeffaflığın ve güvenin artırılması için çok önemlidir.
- Şikâyet mekanizmasına ve proje faaliyetlerinin ilerleyişine ilişkin güncellemelere halkın erişimi, paydaşların güveni için önem taşımaktadır.

3. Anlamli İstisareler:

- Hassas gruplar da dahil olmak üzere tüm paydaşların proje faaliyetleri ve etki azaltma önlemleri ile ilgili karar alma süreçlerine aktif katılımının sağlanması.

Türkiye'de kamu istisaresi ve bilgi paylaşımı mekanizmaları bulunmakla birlikte (örneğin, 3071 sayılı Dilekçe Hakkı Kanunu ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu), aşağıdaki eksiklikler mevcut olabilir:

- Hassas grupların kamu istisare süreçlerine sınırlı katılımı.
- Paydaşlar ve proje uygulayıcıları arasında zamanında geri bildirim döngüleri sağlamak için yetersiz mekanizmalar.
- Engelli bireyler veya ana dili İngilizce olmayanlar grupları için özel iletişim stratejilerinin olmaması.

Önlemler:

Bu boşlukları gidermek için proje şunları yapacaktır:

1. Paydaş Katılım Planı (PKP):

- Anlamli istisarelere rehberlik etmek ve başta hassas gruplar olmak üzere tüm paydaş gruplarının dahil edilmesini sağlamak için bir PKP hazırlayın ve uygulayın.
- PKP, paydaş katılım faaliyetleri için rolleri, sorumlulukları ve bir zaman çizelgesini ana hatlarıyla belirtir.

2. Kapsayıcı İletişim Stratejileri:

- Bilginin tüm paydaş gruplarına ulaşmasını sağlamak için çeşitli iletişim kanalları (örn. topluluk toplantıları, basılı materyaller, dijital platformlar) kullanın.
- Gerekliğinde, farklı ihtiyaçları karşılamak için proje güncellemelerini erişilebilir formatlarda (örneğin, braille, basitleştirilmiş dil) sağlayın.
- TKK, paydaşları proje, potansiyel çevresel ve sosyal etkileri/riskleri, zaman çizelgesi ve ŞM hakkında bilgilendirmek için proje öncesinde ve proje yaşam döngüsü boyunca kamu istisare toplantıları düzenleyecektir.

3. Şikâyet Mekanizması (ŞM):

- Paydaşların endişelerini hızlı ve etkili bir şekilde ele almak için sağlam bir ŞM oluşturun.
- ŞM'nin uzak ve marjinal topluluklar da dahil olmak üzere tüm paydaşlar için kolayca erişilebilir olmasını sağlayın.
- Projenin, ulusal ŞM'lere ek olarak, SEA/SH (Cinsel Sömürü, İstismar ve Cinsel Taciz) şikâyetlerini ele almak için özel prosedürleri olan ve çözüm sürecinde gizlilik ve hassasiyet sağlayan kendi özel ŞM'si vardır.

4. Kapasite Geliştirme:

- Proje personelini ve yüklenicileri paydaş katılımı ve kapsayıcı iletişim için en iyi uygulamalar konusunda eğitin.

5. İzleme ve Raporlama:

- Paydaş katılımı faaliyetlerinin düzenli olarak izlenmesi ve sonuçların üç ve altı aylık ilerleme raporları aracılığıyla açıklanması.

5. POTANSİYEL ÇEVRESEL VE SOSYAL RİSKLER VE ETKİLER

5.1. Projenin Temel Riskleri

Genel çevresel ve sosyal risk derecelendirmesi, çevresel etkiler için “Orta” ve sosyal faktörler için “Önemli” düzeyde değerlendirilmesi nedeniyle genel olarak “Önemli” seviyesinde belirlenmiştir.

Temel çevresel riskler, artan tarımsal faaliyetlerden, özellikle de toprağın bozulmasına, su kirliliğine ve biyolojik çeşitlilik kaybına yol açabilecek pestisit ve gübre kullanımındaki potansiyel artıştan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, tarım arazilerinin genişlemesi yerel su kaynakları üzerinde baskı oluşturarak kuraklığa eğilimli bölgelerde su sıkıntısı riskini artırabilir. Büyük inşaat işleri yapılmayacak olsa da küçük altyapı yatırımları (örneğin kurutma, ayıklama ve paketleme tesisleri) toz emisyonları, gürültü ve atık oluşumu gibi geçici çevresel etkilere neden olabilir. Ancak bunların sahaya özgü, geçici ve geri döndürülebilir olması beklenmektedir.

Sınırlı işyeri güvenliği, sosyal koruma eksikliği ve işçi hakları ihlalleri riskleri de dahil olmak üzere tarım işçileri arasındaki potansiyel kırılganlıklar nedeniyle sosyal riskler Önemli düzeydedir. Ek sosyal riskler arasında, projenin ücret sübvansiyonu teşviklerine rağmen kayıt dışı istihdam uygulamalarının devam edebileceği işgücü piyasası dengesizlikleri yer almaktadır. Jeopolitik ve sosyal gerilimler de işçi ilişkilerini ve proje uygulamasını etkileyebilir.

Proje, büyük inşaat işlerini, arazi edinimini veya biyoçeşitliliği, kültürel mirası veya kritik habitatları etkileyen faaliyetleri desteklememekte ve ilgili riskleri azaltmaktadır. Bununla birlikte, atık yönetimi, hava kalitesi kontrolü ve toplum sağlığı ve güvenliği önlemleri de dahil olmak üzere saha düzeyindeki riskleri azaltmak için projeye özgü Çevresel ve Sosyal Yönetim Planları (ÇSYP'ler) geliştirilecektir. Riskler yönetilebilir olsa da kapsayıcı katılımı, resmi iş gücü korumalarını ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını geliştirmek için koruma önlemleri entegre edilecektir.

5.1.1. Potansiyel Çevresel Riskler ve Etkiler

Proje ile ilgili başlıca çevresel riskler şunlardır:

- Yoğun tarım uygulamaları, ormansızlaşma ve kötü arazi kullanım yönetimi nedeniyle toprak bozulması ve erozyon.
- Tarımsal genişleme ve aşırı pestisit kullanımı nedeniyle biyoçeşitlilik kaybı ve habitat tahribatı.
- Su kıtlığı ve gübre, böcek ilacı ve tarımsal kimyasal akıştan kaynaklanan kirlenme de dahil olmak üzere kirlilik riskleri.
- Mekanize tarım ve tarımsal işleme faaliyetlerinden kaynaklanan hava kirliliği ve toz emisyonları.
- Uygunsuz atık bertarafı, özellikle de pestisit konteynerleri gibi tehlikeli tarımsal atıklar.
- Pestisit maruziyeti, makine kullanımı ve koruyucu ekipman eksikliği ile ilgili iş sağlığı ve güvenliği (İSG) endişeleri.

- Yoğun tarım uzun vadede toprağın bozulmasına ve aşırı hava olaylarına karşı direncin azalmasına katkıda bulunabileceğinden iklim kırılganlıkları.

5.1.2. Potansiyel Sosyal Riskler ve Etkiler

Proje ayrıca aşağıdakilerle ilişkili önemli sosyal riskler de sunmaktadır:

- Ücret sübvansiyonlarına rağmen, kayıt dışı işgücü uygulamalarının tamamen ortadan kaldırılamaması nedeniyle kayıt dışı istihdamın devam etmesi riski.
- Özellikle sosyal koruma, temel hizmetlere erişim ile eşit işe eşit ücret uygulamalarındaki eksiklikler nedeniyle, mevsimlik ve göçmen işçiler başta olmak üzere işçilerin kırılganlığı artması riski
- Tarımsal istihdamda sınırlı erişilebilirlik nedeniyle, özellikle kadınlar ve engelliler açısından dışlanma riski.
- Özellikle düzenlenmemiş işe alım uygulamalarının bulunduğu aile çiftliklerinde, çocuk işçiliği ve zorla çalıştırma riski.
- Ücret sübvansiyonu ödemelerindeki gecikmeler nedeniyle çiftçiler ve işçiler üzerinde oluşabilecek mali baskı riski.
- Özellikle resmileştirme çabalarının işçi grupları arasında eşitsizlik yaratması durumunda ortaya çıkabilecek sosyal çatışma riski.
- TTK'lerdeki kapasite kısıtları nedeniyle proje uygulaması ve çalışanların korunması süreçlerinde aksama riski.

5.2. Etki Azaltıcı Önlemler

Aşağıdaki risk yönetimi araçları ve spesifik önlemler veya eylemler, proje döngüsü boyunca projenin çevresel ve sosyal risklerini ve etkilerini önlemek, bunlardan kaçınmak, en aza indirmek, azaltmak veya hafifletmek için belirlenmiştir:

5.2.1. Çevresel Önlemler

Tablo4 . Çevresel Riskler ve Önlemler

Çevresel Riskler	Etki Azaltıcı Önlemler
Toprak Erozyonu	Yamaçlar boyunca sürme, kontur toprak işleme, aşırı toprak bozulmasından kaçınma, uygun ürün rotasyonu, bitkisel örtünün korunması.
Toprak Bozulması ve Kirliliği	Entegre zararlı yönetimini (EHY) teşvik etmek, zararlı pestisit kullanımını kısıtlamak, organik gübreleri teşvik etmek ve aşırı kimyasal girdileri önlemek.
Su Kaynaklarının Tükenmesi	Verimli sulama tekniklerini (örn. damla sulama, yağmur suyu hasadı) tanıttın, kullanımı kontrol etmek için su sayaçları takın, aşırı su çekimini önleyin.
Biyoçeşitlilik ve Habitat Kaybı	Arazi dönüşümünü sınırlandırın, orman alanlarını koruyun, hassas alanların etrafında tampon bölgeler uygulayın, yeşil koridorları koruyun.
Hava Kirliliği	Toz bastırma önlemlerinin uygulanması, düşük emisyonlu makinelerin kullanılması, çevre dostu yakıtların teşvik edilmesi, hava filtreleme sistemlerinin kurulması.
Atık Üretimi (Katı ve Tehlikeli)	Uygun tarımsal atık bertarafı ve geri dönüşümü uygulayın, tehlikeli atıkları ayırın ve güvenli bir şekilde depolayın, kompostlama girişimlerini başlatın.
Kimyasal Akış ve Su Kirliliği	Su kaynaklarının yakınında pestisit kullanımını yasaklayın, nehirler boyunca koruyucu bitki örtüsü şeritleri oluşturun, muhafaza önlemleriyle gübre akışını önleyin.
Altyapı ile İlgili Çevresel Riskler	Sahaya özgü Çevresel ve Sosyal Yönetim Planları (ÇSYP'ler) geliştirmek, gürültü ve toz kontrol önlemlerini uygulamak, malzemelerin sorumlu bir şekilde tedarik edilmesini sağlamak.

İklim Değişikliği ve Dayanıklılık	İklim-akıllı tarımı (İAT) teşvik etmek, tarımsal ormancılığı entegre etmek, kuraklığa dayanıklı mahsulleri teşvik etmek.
İş sağlığı ve güvenliği (İSG) endişeleri	Koruyucu ekipman sağlayın, güvenli pestisit kullanım protokollerini zorunlu kılın ve düzenli güvenlik eğitimi verin.

5.2.2. Sosyal Önlemler

Tablo5 . Sosyal Riskler ve Önlemler

Sosyal Riskler	Etki Azaltıcı Önlemler
Kayıt dışı istihdam riskleri	Resmi iş sözleşmelerine uyulmasını sağlamak için izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi.
Çalışan kırılabilirliği	Tarım işçileri için iş yeri güvenliği, yasal haklar ve sosyal koruma hizmetleri konusunda bilgilendirme programları oluşturmak. Çalışanların istihdam koşullarını, sağlık hizmetlerine erişimi ve mevcut şikayet mekanizmalarını anlamalarını sağlamak için işe alım desteği sağlamak. Adil ücretler ve sosyal güvenlik kaydı sağlamak, İSG standartlarını uygulamak, düzenli iş teftişleri yapmak.
Çocuk işçiliği ve zorla çalıştırma riskleri	Sıfır tolerans politikalarını uygulamak, saha denetimleri yapmak. Şikayet mekanizmasını (ŞM) uygulamak. Sıkı izleme sistemleri uygulamak, bağımsız doğrulama yapmak, çiftçiler arasında iş kanunları konusunda farkındalık yaratmak.
Potansiyel sosyal çatışmalar	Endişeleri ele almak ve işbirliğini teşvik etmek için topluluk katılım oturumları düzenlemek. Kapsayıcı işe alım politikaları uygulamak, topluluklar arasında dengeli ve adil istihdam dağılımı sağlamak.
TKK'lerdeki kapasite kısıtlamaları	TKK personelini işgücü korumaları, ücret sübvansiyonu yönetimi ve izleme konularında kapasitelerini artırmak. Yönetimi kolaylaştırmak için dijital araçlar geliştirmek.
İşçi Hakları ve Şikayet Mekanizmalarına Sınırlı Erişim	ŞM'lerin erişilebilirliğini artırmak, işçi hakları ve şikayet prosedürleri konusunda eğitim vermek.
İstihdamda Cinsiyet Eşitsizliği	Hedeflenen işe alımlar yoluyla kadınların katılımını teşvik etmek. Ayrımcı olmayan işe alım uygulamalarının sağlanması.
Sağlık ve Güvenlik Riskleri (Tarımsal kimyasallara maruz kalma, kötü çalışma koşulları)	Kişisel koruyucu ekipmanın (KKE) sağlandığından emin olmak. Düzenli güvenlik denetimleri gerçekleştirmek, kimyasal kullanımı konusunda eğitim vermek.
Toplumsal Kaygılar (Kirlilik, gerginlikler, yerinden edilme riskleri)	Şeffaf paydaş katılım süreçleri oluşturmak, düzenli istişarelerde bulunmak, çevresel endişeleri proaktif bir şekilde ele almak.

6. ÇSYÇ UYGULAMA DÜZENLEMELERİ

Proje, TKK Merkez Birliği tarafından uygulanacaktır. TKK-MB bünyesinde bir Proje Uygulama Birimi (PUB) kurulmuştur ve çevresel ve sosyal risklerin denetlenmesi de dahil olmak üzere projenin yönetiminden sorumlu olacaktır. Proje ayrıca, proje kapsamındaki çevresel, sosyal ve sağlık ve güvenlikle ilgili konuları yönetmek için danışmanlık hizmetlerini de destekleyecektir. Ayrıca, PUB, danışmanlar, işverenler, işçiler ve Paydaş Katılım Planı'nda (PKP) tanımlanan diğer paydaşlar, Çevresel ve Sosyal Çerçeve (ÇSÇ) hükümleri ve Bölüm4 'de belirtilen projeye ilgili spesifik Çevresel ve Sosyal Standartlar (ÇSS'ler) hakkında eğitim alacaktır.

Proje uygulaması sırasında PUB, tüm paydaşlara çevresel ve sosyal prosedürler, çevresel ve sosyal tarama süreci ve mikro ölçekli yatırım tekliflerinin çevresel ve sosyal kriterlere göre uygunluk değerlendirmesi hakkında bilgi sağlayacaktır. PUB ayrıca çevresel ve sosyal konularda ilgili makamlarla koordinasyon sağlayacak, proje ŞM aracılığıyla paydaşlardan gelen şikayetleri ve geri bildirimleri yönetecek, proje faaliyetlerinin çevresel etkilerini izleyecek, uygulama sırasında ortaya çıkan çevresel ve sosyal etkileri raporlayacak ve etki azaltma önlemlerinin etkinliğini değerlendirecektir.

TKK, PUB aracılığıyla projenin çevresel ve sosyal gerekliliklere uygunluğunu sağlamaktan ve projenin ÇSYÇ, ÇYP ve PKP gibi çevresel ve sosyal araçlarını uygulamaktan sorumludur. Çevresel ve sosyal risk yönetimi prosedürleri, Proje'nin alt proje seçim süreci aracılığıyla uygulanacaktır.

6.1. Çalışma Alanlarının Seçimi ve Alt-Proje Teklifleri

Bileşen 1- Ücret sübvansiyonları ve işlerin kayıt altına alınması için destek: Bu bileşen kapsamında çiftçilere ve potansiyel faydalanıcılara ulaşılabilecektir. TKK ve PIU, çiftçileri projenin hedefleri ve faydaları hakkında bilgilendirecektir. Bileşen 1 faaliyetleri ile ilgili olarak dikkate alınacak çevresel hususlar arasında, mevcut tarımsal uygulamaların (bitkisel üretim) neden olabileceği artan çevresel etkilerin ele alınması ve resmi olarak istihdam edilen ve ücret sübvansiyonları ile desteklenen işçilerin iş sağlığı ve güvenliği (İSG) koşullarının ulusal düzenlemeler ve Dünya Bankası Çevre Sağlığı ve Güvenliği Kılavuzları (ESHG) ve İyi Uluslararası Endüstri Uygulamaları ile uyumlu olmasının sağlanması yer almaktadır.

Bileşen 2 – TKK'nin kapasitesinin artırılması: Bileşen, yerel TKK'ler tarafından önerilen ve Bileşen 1 kapsamında sözleşmeli tarıma tabi olan ürünler için toplama kapasitelerini artıracak projeler için mikro veya küçük hibeler verecektir. Bu tür ikincil üretimin genişletilmesi ile ilişkili çevresel ve sosyal hususlar hibelerin onaylanmasından önce PUB tarafından ve uygun olması halinde yine PUB tarafından ilgili ÇS aracı geliştirilecektir.

6.2. Faaliyetlerin Çevresel ve Sosyal Riskler ve Etkiler Açısından Taranması

6.2.1. Uygun Olmayan Faaliyetlerin Listesi

İlk adım olarak, önerilen tüm faaliyetler, Proje'nin uygun faaliyetleri kapsamına girdiklerinden ve aşağıdaki tabloda özetlenen Ç&S Hariç Tutulanlar Listesi'nde yer almadıklarından emin olmak için taranacaktır. Bileşen-1 kapsamındaki uygun faaliyetler için ayrıca Ç&S değerlendirmesi gerekmeyecektir.

Tablo6. Hariç Tutulanlar Listesi

1.	Mayınlar, silahlar, mühimmat ve patlayıcılar dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere silahlar
2.	Alkol, tütün ve kontrollü maddeler dahil olmak üzere herhangi bir tehlikeli malın üretiminin desteklenmesi
3.	Ulusal yasalarda tanımlandığı üzere, koruma altındaki alanlarda veya biyoçeşitliliğin korunması için öncelikli alanlarda herhangi bir inşaat
4.	Doğrudan veya dolaylı olarak kritik doğal yaşam alanlarında önemli bir kayıp veya bozulmaya neden olma potansiyeli taşıyan veya doğal yaşam alanları üzerinde olumsuz etkilere yol açacak faaliyetler

5.	Büyük ölçekli ticari amaçlar için orman kaynaklarının (direk, kereste, bambu, odun kömürü, yaban hayatı, vb.) kapsamlı hasadını ve satışını/ticaretini içeren faaliyetler
6.	Orman arazisinin tarım arazisine dönüştürülmesi veya birincil ormanda ağaç kesme faaliyetlerini içeren faaliyetler
7.	Yasaklanmış/kısıtlanmış pestisitlerin, böcek ilaçlarının, herbisitlerin ve diğer tehlikeli kimyasalların (ulusal yasalar ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) kategori 1A ve 1B pestisitleri kapsamında yasaklanmış) satın alınması veya kullanılması
8.	Yeni barajların inşası veya mevcut barajların yapısal ve / veya operasyonel değişiklikler de dahil olmak üzere rehabilitasyonu; veya su temini için mevcut bir barajın veya yapım aşamasında olan bir barajın depolanmasına ve işletilmesine bağlı olacak sulama veya su temini alt projeleri
9.	Zorla çalıştırma veya çocuk istismarına, çocuk emeği sömürüsüne veya insan kaçakçılığına neden olabilecek veya yol açabilecek faaliyetler veya asgari 14 yaşından büyük ve 18 yaşından küçük çocukları proje ile bağlantılı olarak tehlikeli olabilecek veya çocuğun eğitimine müdahale edebilecek veya çocuğun sağlığı veya fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki veya sosyal gelişimi için zararlı olabilecek şekilde çalıştıran veya dahil eden alt projeler
10.	Mülkiyeti veya kullanım hakkı tartışmalı olan arazi üzerindeki her türlü faaliyet
11.	Hanelerin fiziksel olarak yer değiştirmesine neden olacak veya istimlak yetkisinin kullanılmasını gerektirecek her türlü faaliyet
12.	ÇSS1'e göre önemli veya yüksek çevresel risklere veya yüksek sosyal risklere sahip herhangi bir faaliyet.
13.	Koruma altındaki alanlar veya bilinen kritik doğal yaşam alanları üzerinde önemli olumsuz etkileri olan projeler
14.	Kültürel miras üzerinde önemli olumsuz etkileri olan her türlü faaliyet
15.	Arazi kullanımında kısıtlamalara, arazi edinimine ve/veya gönülsüz yeniden yerleşime neden olacak faaliyetler.
16.	OP7.50 Uluslararası Su Yollarını tetikleyen herhangi bir faaliyet

6.2.2. Çevresel ve Sosyal Tarama Prosedürleri

İkinci adım olarak, PUB, Bileşen 2 kapsamındaki her bir alt proje faaliyetine özgü ilgili çevresel ve sosyal riskleri belirlemek ve değerlendirmek için Ç&S Tarama Formunu (EK 2) kullanacaktır. Bu form, çevresel (örn. atık yönetimi) ve sosyal (örn. toplumsal bozulmalar) etkiler/riskler ve iş güvenliği endişeleri gibi potansiyel riskleri sistematik olarak değerlendirecektir. Form ayrıca, faaliyetlere özgü olarak gerekli olan uygun Ç&S azaltma önlemlerinin belirlenmesine de rehberlik edecektir. Ç&S Tarama Formu, her bir alt proje için ilgili planların (sahaya özgü ÇSYP, Rastlantısal Buluntu Prosedürleri, Entegre Zararlı Yönetim Planı, vb. PUB ayrıca hükümetin ilgili ulusal mevzuatı kapsamında gerekli olan belgeleri, izinleri ve ruhsatları da belirleyecektir.

Tablo7 proje döngüsü boyunca izlenecek prosedürleri özetlemektedir.

Tablo7 . Proje Döngüsü ve Ç&S Yönetim Prosedürleri

Proje Aşaması	E&S Aşaması	Ç&S Yönetim Prosedürleri
a. Değerlendirme ve Analiz: <i>Alt proje tanımlama</i>	Tarama	<ul style="list-style-type: none"> Alt proje tanımlaması sırasında Tablo6 adresindeki Hariç Tutulanlar Listesine başvurarak alt proje uygunluğunu sağlayın. Bileşen 2 faaliyetleri için, potansiyel çevresel ve sosyal riskleri, etkileri ve etki azaltma önlemlerini ve alt projenin Ç&S risk derecelendirmesini belirlemek için Ç&S Tarama Formunu (EK 2 bu ÇSYÇ'nin) kullanın. Ulusal yönetmelikler kapsamında gerekli belgeleri, izinleri ve ruhsatları belirleyin. <ul style="list-style-type: none"> Tüm alt projeler için doldurulmuş Tarama Formlarını inceleme ve onay için Dünya Bankası'na gönderin.
b. Formülasyon ve Planlama: <i>İnsan ve</i>	Planlama	<ul style="list-style-type: none"> Gerektiğinde tarama sonuçlarına dayalı olarak sahaya özel ÇSYP'lerin hazırlanması

<p><i>bütçe kaynakları ve izleme önlemleri de dahil olmak üzere alt proje faaliyetlerinin planlanması</i></p>		<ul style="list-style-type: none"> • En az ilk beş sahaya özgü ÇSYP'nin incelenmek ve onaylanmak üzere Dünya Bankası'na sunulması. • Sahaya özgü ÇSYP'leri paydaşlara açıklayın, PKP'ye uygun olarak paydaşlarla (etkilenen topluluklar dahil) istişarede bulunun ve bilgilerin erişilebilirliğini sağlayın. • Ulusal mevzuata uygun olarak gerekli tüm izinleri, izinleri ve belgeleri tamamlayın. • Ç&S gerekliliklerinin uygulanması ve izlenmesi konusunda TKK personeline ve yararlanıcılara eğitim verilmesi. • Sahaya özgü ÇSYP'lerin faydalanıcı anlaşmalarına ve satın alma/ihale belgelerine dahil edilmesi.
<p>c. Uygulama ve İzleme: Projeler için uygulama desteği ve sürekli izleme</p>	<p>Uygulama</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Düzenli saha ziyaretleri, sahadan düzenli raporlama ve planlanan diğer izleme faaliyetleri/araçları yoluyla sahaya özgü ÇSYP'lerin uygulanmasını izleyin. • Şikayetleri/yararlanıcı geri bildirimlerini takip edin. • Personel, yükleniciler ve topluluklar için farkındalık artırma oturumları ve sürekli eğitimler düzenleyin. • Altı aylık Ç&S İlerleme Raporu hazırlayın ve Dünya Bankası ile paylaşın.

6.2.3. Alt Projeye Özel Ç&S Dokümanlarının Hazırlanması

Ç&S Tarama Kontrol Listesine dayanarak, sahaya özgü bir ÇSYP gerekiyorsa, PUB proje düzeyinde ÇSYP'yi (EK3) ve ilgili Ç&S alt yönetim planlarını sahaya özgü ihtiyaçları karşılayacak şekilde özelleştirecektir. Taslak ÇSYP'ler, etkilenen topluluklar da dahil olmak üzere paydaşlarla istişare edilmeden en az yedi (7) gün önce projenin web sayfasında açıklanacaktır. İstişare, önerilen alt projenin çevresel ve sosyal risklerini ve etkilerini, alınacak etki azaltma önlemlerini, farklı tarafların rollerini ve sorumluluklarını kapsayacak ve ayrıca katılımcılardan önerilen alt proje hakkında geri bildirim alma fırsatı sağlayacaktır.

İlk beş taslak ÇSYP, istişare amacıyla açıklanmadan önce ön inceleme için Dünya Bankası'na sunulacaktır. Bu ilk beş ÇSYP'den sonra, Dünya Bankası ve PUB, sonraki ÇSYP'ler veya belirli ÇSYP kategorileri (örneğin, belirli bir bütçeyi aşan faaliyetler veya belirli faaliyet türleri) için ön incelemenin gerekli olup olmadığını yeniden değerlendirecektir. PUB ayrıca herhangi bir proje faaliyeti başlamadan önce hükümetin Çevre Yönetmeliği kapsamında gerekli olan belgeleri, izinleri ve onayları tamamlayacaktır.

Herhangi bir inşaat işinin ve uygulamanın başlamasından önce, çeşitli alt proje faaliyetlerinde çalışacak personel, üzerinde çalıştıkları faaliyetlerle ilgili çevresel ve sosyal yönetim planları konusunda eğitilmelidir. PUB saha personeline bu eğitimi vermelidir. PUB ayrıca, seçilen tüm yüklenicilerin, alt yüklenicilerin ve satıcıların kendileriyle ilgili çevresel ve sosyal etki azaltma önlemlerini anlamalarını ve inşaat işleri için standart işletme prosedürleri olarak dahil etmelerini sağlamalıdır. PUB, ihaleyi kazanan yüklenicilere çevresel ve sosyal etki azaltma önlemlerini anlamalarını ve dahil etmelerini sağlamak için eğitim vermeli ve yükleniciler tarafından alt yüklenicilere ve tedarikçilere verilecek basamaklı eğitim için planlama yapmalıdır.

PUB ayrıca, yatırımın devam eden işletme ve bakımından sorumlu kuruluşların veya toplulukların, uygun olduğu şekilde, işletme aşamasındaki çevresel ve sosyal yönetim tedbirleri konusunda eğitim almalarını sağlamalıdır.

6.2.4. ÇSYP Uygulaması

Uygulama sırasında, **PUB üç ayda bir düzenli izleme ziyaretleri** gerçekleştirirken, **saha danışmanlığı aylık izleme ziyaretleri gerçekleştirecektir**. Alt proje faaliyetlerini uygulayan yükleniciler varsa, yükleniciler PUB gözetiminde Ç&S risk yönetimi belgelerindeki etki azaltma önlemlerini uygulamaktan sorumlu olacaktır. Projeyi uygulamak için çalışan PUB, izleme uygulamalarının ÇSYÇ'de tanımlanan

çevresel ve sosyal riskleri içermesini sağlayacak ve düzenli proje izlemenin bir parçası olarak Ç&S yönetim planlarının uygulanmasını izleyecektir.

Proje uygulama aşaması boyunca PUB, çevresel ve sosyal risk yönetimi azaltma önlemlerinin uygulanmasını desteklemek için personel, ihaleyi kazanan yükleniciler ve topluluklar gibi ilgili paydaşlara eğitim vermeye ve farkındalık yaratmaya devam edecektir. PUB ayrıca, proje faaliyetlerinin ve çevresel ve sosyal etki azaltma önlemlerinin uygulanması için bir izleme aracı olarak proje uygulaması sırasında şikayetleri ve yararlanıcı geri bildirimlerini (PKP ile uyumlu olarak) takip edecektir.

6.3. Çevresel ve Sosyal İzleme ve Raporlama

6.3.1. İzleme ve Raporlama Sorumlulukları

Proje faaliyetlerinin çevresel ve sosyal performansı düzenli olarak izlenecek, belgelenecek ve raporlanacaktır. Enstrümantal izleme verileri söz konusu olduğunda, gerekli enstrümantal çevresel izleme (hava, su ve toprak kalitesi) sonuçlarının orijinal kayıtları da kayıtlar için ayrı bir dosyada sunulacaktır. İlgili PUB uzmanları proje sahalarına düzenli izleme ziyaretleri gerçekleştirecektir.

Çevresel ve sosyal izlemenin bir parçası olarak, TTK ve/veya bölgesel/yerel temsilcileri veya danışmanları, gerekli çevresel ve sosyal standartları karşılamak için alınan önlemlerin etkinliğini belirlemek amacıyla proje sahalarında rastgele denetimler gerçekleştirecektir.

Çevresel ve sosyal uzmanlar Ç&S raporlamasından sorumlu olacak ve raporlama yapacaklardır:

- Proje süresi boyunca proje denetim ve izleme sonuçlarının kaydedilmesi ve muhafaza edilmesi
- ÇSYÇ ve sahaya özgü ÇSYP'lerin uygulama durumunu sunmak için altı aylık Ç&S ilerleme raporları hazırlanması
 - Raporlama asgari olarak şunları içerecektir:
 - (i) Ç&S risk yönetimi araçlarının ve önlemlerinin genel olarak uygulanması,
 - (ii) Proje faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan herhangi bir çevresel veya sosyal sorun ve bu sorunların zaman çizelgeleri de dahil olmak üzere nasıl giderileceği veya hafifletileceği,
 - (iii) İş Sağlığı ve Güvenliği performansı (olaylar ve kazalar dahil), toplum sağlığı ve güvenliği,
 - (iv) PKP'ye uygun olarak paydaş katılımı güncellemeleri,
 - (v) Kamu bildiri ve iletişim,
 - (vi) Proje çalışmalarının uygulanması ve tamamlanmasına ilişkin ilerleme,
 - (vii) PKP'ye uygun olarak alınan şikayetlerin/yararlanıcı geri bildirimlerinin, alınan önlemlerin ve kapatılan şikayetlerin özeti.
- Olay veya kaza öğrenildikten sonra en geç 48 saat içinde DB bilgilendirilir. Talep üzerine mevcut ayrıntılar sağlanır. DB tarafından yazılı olarak farklı bir zaman dilimi kabul edilmediği sürece, ilk bildirim sunulmasını takiben en geç 10 gün içinde inceleme raporunu ve Düzeltici Eylem Planını (DEP) DB'ye sunulur.
- Ç&S kaza ve olaylarının derhal bildirilmesini sağlayacak alt projelere ilişkin sözleşmelerde ve anlaşmalarda belirtilmesi ve Proje süresi boyunca yerel TTK tarafından bir olay kaydının tutulması sağlanır.

6.4. ÇSYÇ Uygulaması için Roller ve Sorumluluklar

Aşağıda Tablo10 tüm proje yönetimi ve uygulamasının ÇSYÇ yönlerine ilişkin kurumsal düzenlemeleri açıklamaktadır.

Tablo8 . Roller ve Sorumluluklar

Sorumlu Taraf	Roller ve Sorumluluklar
PIU	<ul style="list-style-type: none"> • Çevresel, sosyal ve İSG risklerinin proje gerekliliklerine uygun olarak etkin bir şekilde yönetilmesini ve izlenmesini sağlamak için bir çevresel ve bir sosyal personel işe alın/atayın. • Çevresel ve sosyal uzmanları aracılığıyla; <ul style="list-style-type: none"> - ÇSYÇ, PKP, ÇYP'nin hazırlanması ve Dünya Bankası onayına sunulması - ÇSYÇ, PKP, NHYP'nin YMK ve/veya proje açıklanması - Tarama kriterlerine göre proje faaliyetlerinin Ç&S taramasının yapılması - Ç&S tarama sonuçlarına göre sahaya özel ÇSYP'lerin hazırlanması - Sahaya özgü ÇSYP'lerin PUB'nin proje web sayfasında açıklanması, danışılması ve sahaya özgü ÇSYP'lerin faydalanıcılarla yapılan sözleşmelere ve ihale belgelerine dahil edilmesi - Yüklenici ÇSYP'sinin (C-ÇSYP), diğer ilgili alt yönetim planları ile birlikte, sahada herhangi bir inşaat işinin başlamasından önce PUB tarafından hazırlanmasını, gözden geçirilmesini ve onaylanmasını sağlanması - Çevresel ve sosyal izleme için saha uzmanların atanması - ÇSYÇ, PKP ve İYP'nin uygulanmasının izlenmesi. - Sahaya özgü ÇSYP'lerin uygulanmasını izlemek, tavsiyelerde bulunmak ve ek önlemlere ihtiyaç olup olmadığına karar verilmesi - Uyumsuzluk durumunda, faydalanıcılarla yapılan anlaşmanın ve satın alınan uyumsuzluğu ortadan kaldırdığından emin olun ve DB'yi uyumsuzluk hakkında bilgilendirilmesi - İstişare toplantıları düzenlemek; ve toplulukları bilgilendirmek için broşürler veya projeye ilgili diğer bilgilendirici dokümanları hazırlanması ve dağıtılması - Mevcut ŞM'yi korumak, projeye ilgili şikayetleri belirlenen zaman çizelgeleri kapsamında izlenmesi ve ele alınması - Projenin çevresel ve sosyal performansının altı aylık düzenli Ç&S ilerleme raporları ile Dünya Bankası'na bildirilmesi - Proje uygulamasının çevresel ve sosyal yönleri ile ilgili olarak Dünya Bankası denetim misyonları ile koordinasyon ve irtibat sağlanması • Olayı veya kazayı öğrendikten sonra en geç 48 saat içinde DB'yi bilgilendirilir. Talep üzerine mevcut ayrıntıları sağlanır. DB tarafından yazılı olarak farklı bir zaman dilimi kabul edilmediği sürece, ilk bildirim sunulmasını takiben en geç 10 gün içinde inceleme raporunu ve Düzeltici Eylem Planını (DEP) DB'ye sunulur.
Saha Görevlileri	<ul style="list-style-type: none"> • ŞM'yi uygulayın; şikayetleri izleme raporları aracılığıyla PUB'ye aylık olarak iletmek. • Ç&S uyumluluğunu sağlamak için saha faaliyetlerini aylık olarak izlemek. • PIU'ya alt projenin Ç&S performansı hakkında üç ayda bir rapor vermek.
Yerel TKK'ler	<ul style="list-style-type: none"> • ÇSYÇ, PKP, İYP, sahaya özgü ÇSYP'ler ve proje sahalarındaki ulusal mevzuata göre Ç&S gerekliliklerini uygulamak. • Saha faaliyetlerini izlemek ve Ç&S performansı hakkında PUB'a rapor vermek (saha görevlileri). • ÇSYP uygulama hakkında üç ayda bir raporlamak.

	<ul style="list-style-type: none">• Herhangi bir ciddi Ç&S vakası için derhal PUB saha görevlilerini ve/veya PUB'u bilgilendirmek.
Yükleniciler	<ul style="list-style-type: none">• Herhangi bir inşaat işinin başlamasından önce Y-ÇSYP, İYP ve ilgili Ç&S alt yönetim planlarını hazırlanması ve bu belgeleri inceleme ve onay için PUB'ye sunulması.• Ç&S yönetiminden sorumlu ilgili sertifikaya ve/veya deneyime sahip çevresel, sosyal, İSG odak noktalarını sürdürülmesi.• Y-ÇSYP, İşgücü Yönetimi Planı ve ilgili Ç&S alt yönetim planları ve sözleşme belgelerinde belirtilen Proje'nin çevresel ve sosyal etki azaltma önlemlerinin uygulanmasını ve bunlara uyulmasını sağlamak ve ulusal ve yerel mevzuata uyulmasını sağlanması.• İnşaatla ilgili şikayetleri Proje PKP'sinde açıklanan ŞM prosedürüne göre ele alınması ve çözülemeyen sorunları derhal PUB'ye iletilmesi.• Herhangi bir ciddi Ç&S olayını derhal PUB ve saha görevlilerine bildirilmesi.• Saha faaliyetlerini günlük olarak izlenmesi ve Ç&S performansı hakkında PUB'a ve saha görevlilerine aylık olarak rapor verilmesi.

7. PAYDAŞ KATILIMI, AÇIKLAMA VE İSTİŞARELER

FESAS-2 Projesi, yerel toplulukların ve kilit paydaşların haklarını tanımaktadır. Proje süresince paydaş katılımı manipülasyon, müdahale ve baskıdan uzak olacak; zamanında, ilgili, anlaşılır ve erişilebilir bilgiler temelinde, kültürel olarak uygun bir formatta yürütülecektir. Paydaş katılımı, belirlenmiş gruplar arasındaki etkileşimleri içermekte olup, paydaşlara endişelerini ve görüşlerini dile getirme fırsatı sunarak bu bilgilerin proje kararlarına yansıtılmasını sağlamaktadır.

Proje kapsamında, paydaş katılımı faaliyetleri mümkün olan en erken aşamada başlatılacak ve proje süresince devam edecek olup, bu ÇSÇ, istişarelerden elde edilen sonuçları proje tasarımına (projenin hazırlık ve uygulama süreçlerine) etkin bir şekilde entegre etmek amacıyla güncellenecektir.

Bakanlıklar ve kamu kurumlarının temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilecek istişare toplantısının tarih, saat, yer ve amacı hakkında bilgilendirme, ilgili kurumlara 04.02.2025 tarihli bir e-posta ile iletilmiştir. Paydaşların farklı programları ve odak alanları nedeniyle, 7-13 Şubat 2025 tarihleri arasında ayrı ayrı istişare toplantıları gerçekleştirilmiştir. İlk toplantı 7 Şubat 2025 tarihinde Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ile genel merkezlerinde yapılmıştır. Bunu takiben, 10 Şubat 2025 tarihinde Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ile çevrimiçi bir toplantı düzenlenmiş, kurumsal temsilciler katılım sağlamıştır. 12 Şubat 2025 tarihinde ise Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) ile ofislerinde bir istişare toplantısı gerçekleştirilmiştir.

İstişare toplantıları, Çevresel ve Sosyal Uzmanlar tarafından yönetilmiş olup, 4'ü kadın ve 4'ü erkek olmak üzere toplam 8 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara Dünya Bankası'nın Çevresel ve Sosyal Standartları, Proje'nin Çevresel ve Sosyal Değerlendirme dokümanları, projenin faydaları, potansiyel çevresel ve sosyal etkileri ile riskleri ve bunlara yönelik önlemler, projenin çevresel ve sosyal yönetimi, paydaş katılım süreçleri, şikâyet mekanizması ve iş gücü yönetim prosedürleri hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcılar, Proje ve ilgili yönetim prosedürlerine herhangi bir itirazda bulunmamıştır.

İstişare toplantıları hakkında daha fazla ayrıntı, davet e-postası, istişare sunumu, katılımcı geri bildirimleri ve tartışma konularını içeren bilgiler için, TTK internet sitesinde yayımlanan PKP'in 4.1. Bölümü ve Ek 1 ile Ek 2'ye bakınız (bkz. dipnot 2).

Katılımcı bilgileri PUB tarafından kaydedilmiş olup, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında katılımcı bilgileri kamuya açıklanmayacak ve yayımlanmayacaktır. ÇSYÇ, PKP ve İYP belgeleri, proje değerlendirme sürecinin ardından Dünya Bankası'nın dış internet sayfasında da yayımlanacaktır.

8. ŞİKAYET MEKANİZMASI

FESAS-II Şikayet Mekanizması (ŞM), şikayet ve yakınmaların zamanında, etkili ve şeffaf bir şekilde çözülmesini sağlamak ve proje paydaşlarına karşı hesap verebilirliği güçlendirmek için tasarlanmıştır. Halk da dahil olmak üzere tüm paydaşlara proje faaliyetleriyle ilgili geri bildirim veya endişelerini iletebilecekleri erişilebilir kanallar sağlar.

ŞM, dil engellerini ortadan kaldırmak için Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde faaliyet göstermektedir ve proje boyunca gizlilik korumaları uygulanarak anonim başvurulara izin verilmektedir. Şeffaflık, ayrımcılık yapmama ve gizlilik ilkelerini sağlarken şikayetlerin alınması, kaydedilmesi ve ele alınmasından özel bir departman sorumludur.

Proje paydaşları, duyuru panoları, öneri/şikayet kutuları, eğitim oturumları, toplantılar, proje web sitesi, basılı materyaller ve sosyal medya dahil olmak üzere çeşitli iletişim yöntemleri aracılığıyla ŞM ve çözüm prosedürleri hakkında bilgilendirilecektir.

8.1. ŞM Prosedürleri

ŞM Prosedürleri, şikayetlerin etkili ve zamanında çözülmesini sağlamak için yapılandırılmış bir yaklaşım izlemektedir. Paydaşlar şikayetlerini çeşitli başvuru kanalları aracılığıyla iletebilirler (bkz.Tablo9). Anonim şikayetler de aynı prosedür kapsamında kabul edilir ve işleme alınır. Tüm paydaşlar için erişilebilirlik, şeffaflık ve kullanım kolaylığı sağlamak amacıyla, şikayet prosedürleri, roller ve sorumluluklar ve eskalasyon mekanizmaları hakkında daha fazla ayrıntı proje web sitesinde³ açıklanmıştır.

Bir şikayetin ilk aşamada çözülememesi halinde, daha ileri inceleme için üst makamlara veya bağımsız bir temyiz organına iletebilir (bkz. Bölüm8.2).

Bu yapılandırılmış ŞM prosedürü, şikayetlerin adil, verimli ve şeffaf bir şekilde ele alınmasını sağlayarak paydaşların projenin sosyal ve çevresel hesap verebilirlik taahhüdüne olan güvenini artırır.

8.1.1. Giriş Kanalları

Tablo9 . ŞM Alma Kanalları

FESAS Yardım Hattı	Güncellenecek
E-posta	iletisim@fesas.org
Web sitesi	https://www.fesas.org/iletisim/
Sosyal Medya Hesapları	https://www.instagram.com/fesasprojesi/ https://www.linkedin.com/company/fesas-projesi/ https://twitter.com/FesasP https://www.facebook.com/FesasProjesi/
Öneri Kutuları	Proje illerindeki Temel Kooperatiflere yerleştirilecek
TKK Yardım Hattı	444 4 855
CIMER	www.cimer.gov.tr 150 +90 312 525 55 55
YİMER	www.yimer.gov.tr 157 +90 312 157 11 22

³ <https://www.fesas.org/download/sikayet-mekanizmasi-proseduru/>

8.2. İtiraz Mekanizması

Şikâyet, gösterilen tüm çabalara ve alınan önlemlere rağmen çözülemese, PUB'nin ŞM odak kişisi, alınan düzeltici önlemleri özetleyerek ve şikâyetin çözüm sürecini açıklayarak ve şikâyet sahibini diğer alternatifler konusunda bilgilendirerek şikâyet sahibini çözüm konusunda bilgilendirecektir. Şikâyet sahipleri her zaman Türk yasal çerçevesine uygun olarak diğer yasal yollara başvurabilir.

Şikâyetleri mevcut ŞM aracılığıyla çözülemeyen veya hassas konular içeren başvuru sahipleri her zaman ilgili yasal kurumlara başvurabilirler. Bu kurumlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- CİMER
- YİMER
- Asliye Hukuk Mahkemeleri
- İdare Mahkemesi
- Asliye Ticaret Mahkemeleri
- İş Mahkemeleri
- Ombudsman

8.3. Dünya Bankası Şikâyet Giderim Servisi

Dünya Bankası (DB) destekli bir projeden olumsuz etkilendiklerini düşünen topluluklar ve bireyler, şikâyetlerini proje düzeyindeki mevcut şikâyet giderme mekanizmalarına veya DB'nin Şikâyet Giderme Servisi'ne (ŞGS) iletebilirler. İGS, projeye ilgili endişeleri gidermek için alınan şikâyetlerin derhal incelenmesini sağlar. Projeden etkilenen topluluklar ve bireyler şikâyetlerini, DB'nin politika ve prosedürlerine uymamasının bir sonucu olarak zarar meydana gelip gelmediğini veya gelebileceğini belirleyen DB'nin bağımsız Teftiş Paneline sunabilirler. Şikâyetler, endişeler doğrudan Dünya Bankası'nın dikkatine sunulduktan ve Banka Yönetimine yanıt verme fırsatı verildikten sonra herhangi bir zamanda sunulabilir. Şikâyetlerin Dünya Bankası'nın kurumsal Şikâyet Giderme Servisi'ne (ŞGS) nasıl iletileceği hakkında bilgi için lütfen <http://www.worldbank.org/en/projects-operations/products-and-services/grievance-redress-service> adresini ziyaret edin. Şikâyetlerin Dünya Bankası Teftiş Paneline nasıl iletileceği hakkında bilgi için lütfen www.inspectionpanel.org adresini ziyaret edin.

EK 1 PROJE FAALİYETLERİNE UYGULANABİLECEK ULUSAL ÇEVRE VE ÇALIŞMA MEVZUATI İLE ULUSLARARASI ANLAŞMA VE SÖZLEŞMELER

Türkiye'nin ulusal yasal çerçevesi, FESAS-II kapsamındaki proje faaliyetleriyle ilişkili çevresel ve sosyal risk ve etkilerin yönetilmesi için kapsamlı bir rehberlik sağlamaktadır. İlgili kanun, politika ve yönetmelikler Tablo 10 adresinde özetlenmiştir. Türkiye'nin çevre koruma, kültürel mirasın korunması ve biyolojik kaynak yönetimine yönelik ulusal yaklaşımı, hem yerel mevzuat hem de Türkiye tarafından onaylanan uluslararası anlaşmalarla şekillenmiştir. Türkiye tarafından onaylanan ilgili çevre, İSG ve uluslararası çalışma anlaşmaları ve sözleşmeleri Tablo 11 ve Tablo 12 adreslerinde listelenmiştir.

Tablo 10. Türkiye'nin İlgili Yasal Çerçevesi

Yasa / Yönetmelik	Tanım ve Proje Faaliyetleriyle İlgisi
Çevre Kanunu (2872 sayılı Kanun)	Çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi için tüm alt proje faaliyetlerine doğrudan uygulanabilir ilkeler belirler.
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863 sayılı Kanun)	Kültürel miras ve arkeolojik alanların korunmasını yönetir, kültürel öneme sahip alanlardaki alt projeler için geçerlidir.
Enerji Verimliliği Kanunu (5627 sayılı Kanun)	Güçlendirme ve inşaat projeleri için geçerli olan enerji verimliliği önlemlerini teşvik eder.
Tarım Kanunu (5488 sayılı Kanun)	Kalkınma plan ve stratejileri doğrultusunda tarım sektörünün ve kırsal alanın geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik politika ve düzenlemeleri belirler.
Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu (Kanun No. 3083)	Toprağın verimli işletilmesi, tarımsal üretimin sürekli artırılması, değerlendirilmesi ve istihdam yaratılması, çiftçilerin tarımsal faaliyette bulunabilmeleri için desteklenmesi ve toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik ilkeleri belirler.
Orman Kanunu (6831 sayılı Kanun)	Orman kaynaklarını ve biyoçeşitliliği korur, ormanlık alanların yakınındaki projeler için geçerlidir.
Yeraltı Suları Kanunu (167 Sayılı Kanun)	Sahaya özgü hususlarla ilgili olarak yeraltı suyu kaynaklarının korunması ve kullanımını düzenler.
İş Kanunu (4857 sayılı Kanun)	İşçi haklarını korur, ayrımcılığı yasaklar ve projede istihdam edilen personel için adil iş gücü uygulamaları sağlar.
İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) Kanunu (6331 sayılı Kanun)	İş yeri güvenlik ve sağlık standartlarını düzenler, inşaat ve güçlendirme faaliyetleri sırasında işçilerin korunmasını sağlar.
Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (5403 sayılı Kanun)	İnşaat faaliyetleri için geçerli olan toprak koruma ve arazi yönetimi için önlemler sağlar.
Kamulaştırma Kanunu (2942 sayılı Kanun)	Arazi kullanımı gerektiren alt projeler için geçerli olan arazi edinimi prosedürlerini ana hatlarıyla belirtir.
Sıfır Atık Yönetmeliği (Resmi Gazete No. 30829)	Sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu atık ayrıştırma ve geri dönüşüm ilkelerini belirler.
İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete No. 27778)	Çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirliğin sağlanması ve güvenilir ürün arzının gerçekleştirilmesi amacıyla yapılacak iyi tarım uygulamalarının usul ve esaslarını düzenler.
Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1593 sayılı Kanun)	Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1593 sayılı Kanun)
Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Yapılacak	Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun (7269 sayılı Kanun)
Yardımlar Hakkında Kanun (Kanun No. 7269)	

Anıt Ağaçların Korunması Hakkında Yönetmelik (28358 sayılı Kanun)	Tarihi, kültürel veya doğal açıdan önemli ağaçları korur; proje faaliyetleri sırasında bu tür ağaçların korunması için kritik öneme sahiptir.
Tıbbi Atık Yönetimi Yönetmeliği (29959 sayılı Kanun)	Tıbbi atıkların taşınması, depolanması ve bertaraf edilmesine yönelik kılavuz ilkeleri belirler; hastane ile ilgili projelerle ilgilidir.
Türk Gıda Kodeksi Pestisitlerin Maksimum Kalıntı Limitleri Yönetmeliği (Kanun No. 31611)	Bitkisel ve hayvansal gıdalarda bulunan maksimum kalıntı limitlerini tanımlayarak ve kontrol ederek insan sağlığını korumaya yönelik usul ve esasları tanımlar.
İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği (28628 sayılı Kanun)	Şantiyelerde uygun koruyucu ekipmanların ve güvenlik önlemlerinin kullanılmasını sağlar.
Egzoz Emisyonu Kontrol Yönetmeliği (27190 sayılı Kanun)	İnşaatta kullanılan araç ve makinelerin emisyon standartlarına uymasını zorunlu kılar.
Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (4817 sayılı Kanun)	Uluslararası işgücü ve çalışma izni kurallarına ilişkin siyasi konu ve kuralların belirlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenler
Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (6698 sayılı Kanun)	Kişisel verilerin yasal olarak işlenmesini, saklanması ve korunmasını sağlar. Paydaş katılımı, şikayet mekanizmaları ve kişisel bilgilerin yönetimi ile ilgilidir.
Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun)	Kadınları aile içi şiddetten korumayı, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi ve savunmasız bireylerin güvenliğini sağlamayı amaçlar. Paydaş katılımı ve toplum sağlığı ve güvenliği önlemleri ile ilgilidir.
Türk Medeni Kanunu (4721 sayılı Kanun)	Evlilik, boşanma, miras ve mülkiyet hakları dahil olmak üzere aile hukukunu yönetir ve kadın-erkek eşitliğini sağlar. Projeden etkilenen bölgelerde aileyle ilgili sosyal sorunların ele alınmasıyla ilgilidir.
Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (30113 sayılı Kanun)	Yönetmelik, inşaat faaliyetlerinin imar planlarına, çevresel sürdürülebilirliğe ve toplum ihtiyaçlarına uygun olmasını sağlarken, ulusal bina kodları ve güvenlik standartlarıyla uyumluluğu koruyarak kentsel gelişim için kapsamlı kılavuzlar ortaya koymaktadır.

Tablo 11 . Uluslararası Anlaşmalar ve Sözleşmeler

Yasa / Yönetmelik	Tanım ve Proje Faaliyetleriyle İlgisi
Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi (1994)	Proje faaliyetleri sırasında tehlikeli maddelerin güvenli bir şekilde taşınmasını ve bertaraf edilmesini sağlar.
Avrupa Yaban Hayatının Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi (1999)	Doğal yaşam alanlarının yakınındaki alt projelerle ilgili olarak biyoçeşitliliğin korunmasını teşvik eder.
Sulak Alanlara İlişkin Ramsar Sözleşmesi (1994)	Yakındaki hassas ekosistemler için geçerli olan uluslararası öneme sahip sulak alanları korur.
Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü (1991)	Güçlendirme faaliyetleri ile ilgili zararlı emisyonları düzenler.
Paris Anlaşması (Onaylandı 2021)	Altyapı projelerinde sera gazı azaltımını ve yenilenebilir enerji kullanımını teşvik eder.
ILO İş Güvenliği ve Sağlığı Sözleşmesi (2015)	Emek yoğun faaliyetler için geçerli olan işçi güvenliği ve sağlığı standartlarını belirler.
Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi (2009)	Tehlikeli kimyasalların kullanımını yasaklar, proje faaliyetlerinde uygunluğu sağlar.
Ozon Tabakasının Korunmasına İlişkin Viyana Sözleşmesi	Proje uygulaması sırasında ozon tabakasını incelten faaliyetlerin azaltılmasını gerektirir.
Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	Arkeolojik alanların korunmasını yönetir, kültürel açıdan hassas alanlardaki projeler için geçerlidir.

BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	Proje tasarımı ve uygulamasında biyoçeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir yönetimi teşvik eder.
Uzun Menzilli Sınır Aşan Hava Kirliliği Sözleşmesi (1983)	Potansiyel sınır ötesi çevresel etkileri olan endüstriyel faaliyetlerle ilgili olarak sınır ötesi hava kirliliğini azaltmayı ve önlemeyi amaçlamaktadır.
Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Flora ve Fauna Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES, 1996)	Nesli tükenmekte olan türlerin ticaretini düzenler, hassas ekosistemlerin yakınındaki veya biyoçeşitliliğin korunmasını içeren projelerle ilgilidir.
Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (1998)	Arazi bozulması ve çölleşmeyi ele alır, büyük ölçekli arazi kullanımı veya ıslahı içeren projeler için geçerlidir.
Uzun Menzilli Sınır Aşan Hava Kirliliğine İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1983)	İnşaat emisyonlarının yönetimi ile ilgili olarak sınır ötesi hava kirliliği etkilerini azaltmayı ve önlemeyi amaçlar.
BM Uluslararası Kuşları Koruma Sözleşmesi (1966)	Kuş türlerini ve yaşam alanlarını korur, hassas ekolojik alanların yakınındaki projeler için geçerlidir.
Akdeniz'in Deniz Çevresinin ve Kıyı Bölgesinin Korunmasına İlişkin Barselona Sözleşmesi (1976)	Deniz bölgelerine yakın faaliyetlerle ilgili olarak deniz ortamlarının ve kıyıların korunmasını sağlar.
Tehlikeli Atıklara İlişkin İzmir Protokolü (2003)	Proje faaliyetleri sırasında tehlikeli atık yönetimi ile ilgili olarak Akdeniz bölgesindeki tehlikeli atıkların sınır ötesi hareketini düzenler.
Floransa Sözleşmesi - Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2003)	Manzaralı veya kültürel peyzajları etkileyen projelerle ilgili olarak peyzaj koruma ve yönetimini teşvik eder.
Kalıcı Organik Kirlleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi (2010)	Zararlı kimyasalların kullanımını yasaklar, tehlikeli madde yönetimi sırasında uygunluğu sağlar.

Tablo 12 . AB ile Uyumlu Çevre ve Güvenlik Mevzuatı

Yasa / Yönetmelik	Tanım ve Proje Faaliyetleriyle İlgisi
Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik	Uluslararası iklim hedeflerine uyum sağlamak için emisyonları izler, enerji tasarruflu güçlendirme için uygulanabilir.
Çevre Denetim Yönetmeliği	İnşaat sırasında izleme ile ilgili periyodik denetimler yoluyla çevre standartlarına uyumu sağlar.
Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği	Potansiyel çevresel etkileri olan projeler için değerlendirme gerektirir ve yüksek riskli faaliyetler için hafifletici önlemler alınmasını sağlar.
Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	Proje yeri seçimi ve kentsel gelişimle ilgili arazi kullanım planlamasına rehberlik eder.
Atık Yönetimi Yönetmeliği	Yıkım ve inşaat atıkları için geçerli olmak üzere atık ayrıştırma, geri dönüşüm ve bertarafı yönetir.
Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği	Su kaynaklarını kirlenmeye karşı korur, inşaat sırasında atık su yönetimi için geçerlidir.
Ömrünü Tamamlamış Araçların Kontrolü Hakkında Yönetmelik	Projede ulaşım ve lojistikle ilgili araçların geri dönüşümünü ve güvenli bir şekilde bertaraf edilmesini teşvik eder.
Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2006)	Manzara veya ekolojik alanları etkileyen projelerle ilgili olarak peyzajların korunması ve yönetimini teşvik eder.

EK 2 ÇEVRESEL VE SOSYAL TARAMA KONTROL LİSTESİ

Ç&S Tarama prosedürü iki aşamalı bir süreçten oluşmaktadır: (i) ÇSYÇ Tablo 7'deki **Hariç Tutulanlar Listesini** kullanarak ilk tarama; ve (ii) Ç&S risk yönetimi yaklaşımını belirlemek için önerilen faaliyetlerin taranması. Bu Tarama Formu, tarama sürecinin ikinci aşamasıdır ve tüm alt proje faaliyetleri için kullanılacaktır. Doldurulan formlar imzalanacak ve PUB'nin kayıtlarında saklanacaktır.

1. Alt Proje Bilgileri:

Alt Proje Başlığı	
Alt Proje Yeri	
Sorumlu Bölgesel Birim	
Tahmini Maliyet	
Başlangıç/Tamamlama Tarihi	
Alt Projenin Kısa Tanımı	

2. Çevresel ve Sosyal Tarama Anketleri

Sorular	Cevap		Sonraki Adımlar
	Evet	Hayır	
ESS1			
1	Alt projenin 'Uygun Olmayan Faaliyetler' veya diğer hariç tutma kriterlerini tetikleyen hassas ve benzeri görülmemiş önemli olumsuz çevresel etkilere yol açması muhtemel mi?		Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
2	Alt proje <u>yeni inşaat veya</u> mevcut herhangi bir tesisin <u>yenilenmesi veya rehabilitasyonunu</u> içeriyor mu?		Eğer "Evet" ise: 1. Önerilen alt proje için Hata! B aşvuru kaynağı bulunamadı. 3'teki şablona dayalı olarak sahaya özgü bir ÇSYP hazırlayın. 2. Ç&S risk yönetimi önlemlerinin ihale belgelerine dahil edilmesi.
ESS2			
3	Alt proje, zorla çalıştırma, çocuk işçiliği veya diğer zararlı veya sömürücü çalışma biçimlerini içeren mal ve ekipman kullanımlarını içeriyor mu?		Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
4	Alt proje doğrudan, sözleşmeli, birincil tedarik dahil olmak üzere işgücü istihdamını içeriyor mu?		Eğer "Evet" ise: İYP uygulayın
5	İşçiler, yerel yönetmelikler ve Dünya Bankası Grubu (DBG) Çevre, Sağlık ve Güvenlik Kılavuzları (ÇSG'ler) uyarınca yönetilmesi gereken işyeri tehlikelerine maruz kalacak mı? Çalışanların yaptıkları işle ilgili potansiyel risk ve tehlikelere göre Kişisel Koruma Ekipmanına (KKE) ihtiyaçları var mı?		Eğer "Evet" ise: İYP uygulayın
6	Proje inşaatında çalışırken kadınlara erkeklere kıyasla daha az ücret ödenmesi riski var mı?		Eğer "Evet" ise: İYP uygulayın
7	Projenin İSG ile ilgili herhangi bir risk ve etkisi olması bekleniyor mu?		Eğer "Evet" ise: Önerilen alt proje için 3'teki şablona dayalı olarak sahaya özgü bir ÇSYP hazırlayın.
ESS3			
8	Projenin toprağı, bitki örtüsünü, nehirleri, akarsuları veya yeraltı sularını veya yakındaki		Eğer "Evet" ise:

	toplulukları olumsuz etkileyebilecek katı veya sıvı atık üretme olasılığı var mı?			1. Önerilen alt proje için. 3'teki şablona dayalı olarak sahaya özgü bir ÇSYP hazırlayın. 2. Ç&S risk yönetimi önlemlerinin ihale belgelerine dahil edilmesi.
9	Faaliyetler önemli miktarda pestisit kullanımını gerektirecek mi?			Eğer "Evet" ise: 1. Önerilen alt proje için. 3'teki şablona dayalı olarak sahaya özgü bir ÇSYP hazırlayın. 2. Entegre Zararlı Yönetimi Planını. 5'teki şablonu temel olarak hazırlayın.
10	İnşaat işlerinden herhangi biri asbest veya diğer tehlikeli maddelerin kaldırılmasını içeriyor mu?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
11	Çalışmaların hava ve/veya su kalitesi üzerinde önemli olumsuz etkilere yol açma olasılığı var mı?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
12	Faaliyet, çevresel etkileri önlemek için yetersiz olan mevcut altyapıya (deşarj noktaları gibi) dayanıyor mu?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
ESS4				
13	Toplumun bulaşıcı hastalıklara (bulaşıcı hastalık salgınları, HIV/AIDS, Sıtma gibi) maruz kalma riskinde artış veya trafikle ilgili kaza riskinde artış var mı?			Eğer "Evet" ise: PKP'de İYP ve ilgili önlemleri uygulayın.
14	Toplum dışından bir işçi akını bekleniyor mu? İşçilerin toplumun sağlık hizmetlerini kullanması beklenir mi? Mevcut toplum hizmetleri (su, elektrik, sağlık, rekreasyon, diğerleri) üzerinde baskı yaratırlar mı?			Eğer "Evet" ise: İYP uygulayın
15	Proje çalışmaları sonucunda SÇD/SH'nin artma riski var mı?			Eğer "Evet" ise: İYP uygulayın
16	Okul, sağlık ocağı, cami/kilise gibi herhangi bir kamu tesisi inşaattan olumsuz etkilenecek mi?			Eğer "Evet" ise: Önerilen alt proje için. 3'teki şablona dayalı olarak sahaya özgü bir ÇSYP hazırlayın.
17	Alt proje, hükümetin alt projeyi korumak için güvenlik sağlamak üzere işçi tutmasını gerektirecek mi?			Eğer "Evet" ise: Önerilen alt proje için. 3'teki şablona dayalı olarak sahaya özgü bir ÇSYP hazırlayın.
ESS5				
18	Alt proje gönülsüz arazi edinimini içeriyor mu?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
19	Alt proje insanların fiziksel ve/veya ekonomik olarak yerlerinden edilmesini içeriyor mu?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
20	Alt proje faaliyeti için gerekli olan özel arazi alt projeye gönüllü olarak bağışlanıyor mu?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
21	İnşaat sırasında kişilerin taşınma veya iş/ticari/yaşam faaliyetlerini durdurma olasılığı <i>var mı</i> (inşaat işleri için kullanılacak önerilen sahayı/proje yerlerini <i>kullanan/ikamet eden/iş yapan veya başka amaçlarla kullanan resmi/resmi</i>			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.

	<i>olmayan kullanıcılar veya tapusuz kişiler var mı? Evet ise, lütfen kaç tane ve hangi amaçlarla kullanılacağını belirtiniz)?</i>			
22	Alt proje kapsamında herhangi bir kamulaştırma olacak mı?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
ESS6				
23	Alt proje ⁴ doğrudan veya dolaylı olarak kritik habitatlarda önemli bir kayıp veya bozulmaya neden olma potansiyeli olan veya doğal habitatlar üzerinde olumsuz etkilere yol açacak faaliyetler içeriyor mu ⁵ ?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
24	Proje, kritik olmayan doğal yaşam alanlarının dönüştürülmesini veya bozulmasını içerecek mi?			Eğer "Evet" ise: 1. Önerilen alt proje için. 3'teki şablona dayalı olarak sahaya özgü bir ÇSYP hazırlayın. 2. Ç&S risk yönetimi önlemlerinin ihale belgelerine dahil edilmesi.
25	Bu faaliyet doğal ormanların temizlenmesini gerektirecek mi?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
26	Önemli ekosistemler (özellikle nadir, tehdit altında veya nesli tükenmekte olan flora ve fauna türlerini destekleyenler) üzerinde önemli bir etki olacak mı?			Eğer "Evet" ise: Projeden hariç tutunuz.
ESS8				
27	Alt proje hassas bir alanın (tarihi veya arkeolojik veya kültürel açıdan önemli bir alan) veya tesisin bitişiğinde mi yer alacak?			Eğer "Evet" ise: Şans Bulma Prosedürlerini uygulayın.
28	Alt proje binaların, kutsal ağaçların veya yerel topluluklar için manevi değeri olan nesnelere (örn. anıtlar, mezarlar veya taşlar) yakınında mı yer alıyor veya buralarda kazı yapılmasını gerektiriyor mu?			Eğer "Evet" ise Şans Bulma Prosedürlerini uygulayın.

3. Sonuç

Yukarıdaki taramadan elde edilen sonuca dayanarak, lütfen Ç&S risk derecelendirmesini yazınız ve hazırlanacak / benimsenecek ve uygulanacak Ç&S risk yönetimi araçlarını listeleyiniz:

- a)
- b)

Taramayı gerçekleştiren kişinin adı ve unvanı:

Tarama tarihi:

⁴ Çevresel ve Sosyal Standart 6, paragraf 23: "Kritik habitat, biyolojik çeşitlilik açısından yüksek öneme veya değere sahip alanlar olarak tanımlanır: (a) Tehdit altındaki türlerin IUCN Kırmızı Listesinde veya eşdeğer ulusal yaklaşımlarda listelenen Kritik Tehlike Altındaki veya Tehlike Altındaki türler için önemli olan habitat; (b) Endemik veya sınırlı menzilli türler için önemli olan habitat; (c) Göç men veya toplayıcı türlerin küresel veya ulusal olarak önemli yoğunluklarını destekleyen habitat; (d) Yüksek derecede tehdit altında veya benzer riskte ekosistemler; ve (e) Yukarıda (a)'dan (d)'ye kadar açıklanan biyolojik çeşitlilik değerlerinin yaşayabilirliğini sürdürmek için gerekli olan ekolojik işlevler veya özellikler."

⁵ Çevresel ve Sosyal Standart 6, paragraf 21: "Doğal habitatlar, büyük ölçüde yerli kökenli bitki ve/veya hayvan türlerinin canlı topluluklarından oluşan ve/veya insan faaliyetlerinin bir alanın birincil ekolojik işlevlerini ve tür kompozisyonunu esaslı bir şekilde değiştirmedikleri alanlardır."

EK 3 SAHAYA ÖZEL ÇEVRESEL VE SOSYAL YÖNETİM PLANI (ŞABLON)

BÖLÜM 1: Genel Proje ve Saha Bilgileri

GENEL	
Alt proje başlığı	
Proje ve faaliyet kapsamı	
SAHA AÇIKLAMASI	
Sitenin adı	
Saha konumunu tanımlayın	Ek 1: Site Haritası [] Y [] N
Arazinin sahibi kim?	
Coğrafi, fiziksel, biyolojik, jeolojik, hidrografik ve sosyo-ekonomik bağlamın tanımı	
Hastaneler, sağlık birimleri, okullar, evler gibi en yakın hassas alıcıların konumları ve uzaklıkları?	
Özellikle agrega, su, taş gibi potansiyel malzeme tedariki için konumlar ve mesafeler	
MEVZUAT	
Kanalizasyon sistemi, elektrik, su şebekesi vb. gibi proje tarafından kullanılan altyapıları tanımlayın.	
Proje faaliyeti için geçerli olan ulusal ve yerel mevzuat ve izinlerin belirlenmesi (örn. 1/1000 veya 1/5000 ölçekli imar planı düzenlemeleri, inşaat ruhsatı, yapı ruhsatı vb.)	
KAMUOYU İSTİŞARESİ	
Halkla istişare sürecinin ne zaman / nerede gerçekleştiğini belirleyin	
Paydaşlar tarafından dile getirilen konu ve endişelerin kısa özeti	

BÖLÜM 2: Etki Azaltıcı Önlemler

AKTİVİTE	PARAMETRE	ETKİ AZALTICI ÖNLEMLER KONTROL LİSTESİ
0. Genel Koşullar	Tasarım/Planlama Hususları	(a) Yerel inşaat ve çevre ile ilgili yetkililer ve topluluklar yaklaşan faaliyetler konusunda bilgilendirilmiştir (b) Halk, sahalarda alınan bulaşıcı hastalık önlemleri de dahil olmak üzere, medyada ve/veya kamuya açık yerlerde (çalışma sahası da dahil olmak üzere) uygun bildirim yoluyla çalışmalarından haberdar edilmiştir (c) İnşaat ve/veya yenileme için yasal olarak gerekli tüm izinlerin alınmış olması (d) Tüm faaliyetler hem İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (6331 sayılı Kanun) ve ilgili yönetmeliklerine hem de Dünya Bankası Grubu'nun İSG Kılavuzlarına uygun olarak uygulanacaktır (e) Yüklenici, tüm çalışmaların güvenli ve disiplinli bir şekilde yürütüleceğini ve komşu sakinler ve çevre üzerindeki riskleri en aza indirecek şekilde tasarlanacağını resmi olarak kabul eder (f) Yüklenici, işçiler için güvenli bir çalışma ortamı sağlayacak ve Sağlık Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından sağlanan bulaşıcı hastalıklarla ilgili sağlık ve güvenlik önlemleri de dahil olmak üzere uluslararası en iyi uygulamalar ve Türk Mevzuatı doğrultusunda uygun kişisel koruyucu ekipman (KKE) tedarik edecektir (her zaman baretler, gerektiğinde maskeler ve güvenlik gözlükleri, emniyet kemerleri ve güvenlik botları, vb.) (g) Yüklenici, iş sağlığı ve güvenliğinden sorumlu ilgili sertifika ve deneyime sahip personel görevlendirecektir.
	Bildirim	(h) İnşaat çalışmaları başlamadan önce, yapılacak tüm çalışmalar için bir Risk Değerlendirme çalışması uygulanacaktır. İlgili prosedürler ve planlar ("Acil Durum Planları" dahil) uygulamaya konulacaktır. Hem Risk değerlendirmesi hem de Acil Durum Müdahale Planları, bulaşıcı hastalık risklerini ve ilgili diğer bulaşıcı hastalık risklerini dikkate alacaktır.
	İşçi Güvenliği	(i) Sahaların uygun şekilde işaretlenmesi sağlanacak ve ardından çalışanlar uymaları gereken temel kurallar ve düzenlemeler konusunda bilgilendirilecektir
	Toplum Sağlığı ve Güvenliği	(j) Çalışanlara çalışma sahası ve yapılacak işlerle ilgili olası riskleri belirten İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) eğitimleri ve araç kutusu konuşmaları verilecektir. Bunlar, çalışanlara bulaşıcı hastalık belirtileri, nasıl korunacakları ve belirtiler ortaya çıktığında ne yapmaları gerektiği konusunda düzenli eğitimleri içerecektir.
	Kaynak Verimliliği	(k) Hem eğitimler hem de olaylar (ölümler, kayıp zaman olayları, dökülmeler, yangın, salgın veya bulaşıcı hastalık salgını, toplumsal huzursuzluk vb. dahil olmak üzere önemli olaylar) kaydedilecektir (l) Yüklenici, herhangi bir önemli olayın meydana gelmesi durumunda 3 iş günü içinde DA'ları bilgilendirir. DA'lar herhangi bir önemli olayı (kazalar, dökülmeler, ölümler, vb.) 3 iş günü içinde Dünya Bankasına bildirecek ve düzeltici eylem planı ile birlikte bir olay inceleme raporunu 30 iş günü içinde Dünya Bankasına gönderecektir. (m) Alt hibe alıcısı, evrensel erişim kavramını ⁶ yeni yapıların tasarımı ve inşasında ve mevcut yapıların yenilenmesinde uygulayacaktır (n) Faaliyette olan kamu binalarında inşaat veya yenileme çalışmaları yapılması ve bu binalara erişimin binaların diğer girişlerine yönlendirilmesi durumunda, evrensel erişim uygulamaları dikkate alınarak gerekli yapılar oluşturulacak/inşa edilecek/kurulacaktır. (o) İnşaat veya yenileme çalışmaları kamuya açık binalarla (çocuk bakım tesisleri vb.) ilgiliyse, ulusal mevzuatın (Binaların Yangından Korunması

⁶ Evrensel erişim, farklı durumlarda ve çeşitli koşullar altında her yaşta ve yetenekten insanın engelsiz erişimi anlamına gelir.

AKTİVİTE	PARAMETRE	ETKİ AZALTICI ÖNLEMLER KONTROL LİSTESİ
		<p>Hakkında Yönetmelik, 20 Kasım 2021 tarihli ve 31665 sayılı Resmi Gazete) ve uluslararası kabul görmüş can ve yangın güvenliği standartlarının uygulanması yoluyla yangınların başlamasını önleyecek şekilde tasarlanacaktır.</p> <p>(p) Hibe alıcısı ve Yüklenici, enerji, su ve hammaddelerin yanı sıra diğer kaynakların verimli tüketimini artırmak için teknik ve mali açıdan uygulanabilir tedbirler uygulayacaktır</p> <p>(q) Yapılar (örneğin çocuk bakım tesisleri veya maker alanları) uygun şekilde sismik dayanıklılık açısından kontrol edilecektir. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın 18.03.2018 tarih ve 30364 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik" ve 01.01.2019 tarihinde yürürlüğe giren "Türkiye Bina Yönetmeliği" hükümlerine titizlikle uyulacaktır.</p>
A. Genel Rehabilitasyon ve/veya İnşaat Faaliyetleri	Hava Kalitesi	<p>(a) Yıkım durumunda, birinci katın üzerinde moloz olukları kullanılacak ve yıkım molozları kontrollü alanda tutulacak ve moloz tozunu azaltmak için su sisi ile püskürtülecektir.</p> <p>(b) Kazı sırasında pnömatik sondaj yapılması durumunda toz, sürekli su püskürtülerek ve/veya sahada toz perdesi muhafazaları kurularak bastırılacaktır</p> <p>(c) Tozu en aza indirmek için çevredeki ortam (kaldırımlar, yollar) döküntülerden arındırılmalıdır</p> <p>(d) Sahada inşaat / atık malzemelerinin açıkta yakılması söz konusu olmayacaktır</p> <p>(e) Şantiyelerde inşaat araçlarının aşırı rölantide çalışması önlenecektir</p>
	Gürültü	<p>(a) Yenileme ve/veya inşaat sırasındaki gürültü, ilgili mevzuatta belirtilen kısıtlı sürelerle sınırlandırılacaktır</p> <p>(b) Çalışmalar sırasında jeneratörlerin, hava kompresörlerinin ve diğer elektrikli mekanik ekipmanların motor kapakları kapatılacak ve ekipmanlar yerleşim alanlarından mümkün olduğunca uzağa yerleştirilecektir</p>
	Su Kalitesi	<p>(a) Saha, tortunun saha dışına taşınmasını ve yakındaki su akışlarında aşırı bulanıklığa neden olmasını önlemek için saman balyaları ve / veya silt çitler gibi uygun erozyon ve tortu kontrol önlemleri oluşturacaktır</p>
	Atık yönetimi	<p>(a) Tüm faaliyetlerden beklenen tüm ana atık türleri için atık toplama ve bertaraf yolları ve sahaları belirlenecektir</p> <p>(b) Katı atıklar çevre mevzuatına uygun olarak toplanacak ve uygun şekilde bertaraf edilecektir</p> <p>(c) Atık bertaraf kayıtları, tasarlandığı şekilde uygun yönetimin kanıtı olarak muhafaza edilecektir.</p> <p>(d) Mümkün olan her durumda yüklenici uygun ve uygulanabilir malzemeleri yeniden kullanacak ve geri dönüştürecektir</p> <p>(e) Kişisel hijyen malzeme/ekipman atıkları (tek kullanımlık maske, eldiven gibi), ÇŞB'nin Kişisel Hijyen Ekipman Atıklarının Yönetiminde Bulaşıcı Hastalıklara Yönelik Tedbirler konulu 2020/12 sayılı Genelgesine uygun olarak toplanacak, geçici depolanacak, taşınacak ve atık işleme tesislerine teslim edilecektir.</p>
	İşgücü sorunları ve İşgücü Yönetimi (Enfekte bölgelerden gelen işçiler, İş	<p>(a) İnşaat/yenileme sahasına giriş ve çıkış hareketlerini en aza indirmenin/kontrol etmenin yollarını düşünün.</p> <p>(b) İşçilerin sahada konaklaması halinde, inşaat/tadilat sahası dışındaki kişilerle temaslarını en aza indirmelerini şart koşun veya sözleşmeleri süresince sahadan ayrılmalarını yasaklayın.</p> <p>(c) Çalışanların işe başlamadan önce işe uygun olduklarını teyit etmek için prosedürler uygulayın, altta yatan sağlık sorunları olan veya başka şekilde risk altında olabilecek çalışanlara özel önem verin.</p>

AKTİVİTE	PARAMETRE	ETKİ AZALTICI ÖNLEMLER KONTROL LİSTESİ
	arkadaşlarının enfekte olması, Topluma / genel halka enfeksiyon bulaştıran çalışanlar)	<p>(d) Çalışanların ve sahaya giren diğer kişilerin sıcaklıklarını kontrol edin ve kaydedin veya girişten önce veya girişte kendi kendine rapor vermelerini isteyin.</p> <p>(e) İşe başlamadan önce çalışanlara öksürük adabı, el hijyeni ve uzaklaşma önlemleri gibi bulaşıcı hastalıklara özgü hususlara odaklanan günlük brifingler verin.</p> <p>(f) Çalışanların olası semptomlar (ateş, öksürük) için kendi kendilerini izlemelerini ve semptomları varsa veya kendilerini iyi hissetmiyorlarsa amirlerine bildirmelerini zorunlu kılın.</p> <p>(g) Etkilenmiş bir bölgeden gelen veya enfekte bir kişiyle temas etmiş olan bir çalışanın 14 gün boyunca sahaya girmesini engelleyin.</p> <p>(h) Hasta bir çalışanın sahaya girmesinin engellenmesi, gerekirse yerel sağlık tesislerine sevk edilmesi veya 14 gün boyunca evde izole edilmesinin istenmesi.</p> <p>(i) İstihdam sırasında proje çalışanlarıyla paylaşılacak davranış kuralları hazırlayın.</p> <p>(f) İşçilerin şikayet mekanizmasının iletişim bilgileri sağlanacaktır. Çalışanlar, bulaşıcı hastalıklarla ilgili endişelerini bildirmek için mevcut proje şikayet mekanizmasını kullanmaya teşvik edilecektir.</p> <p>(g) Çalışanları bilgilendirmek/eğitmek, Yüklenicilerin davranış kurallarına sahip olmasını ve ŞM'nin farkında olmasını sağlamak gibi uygun önlemleri olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleyin.</p>
	İş Sağlığı ve Güvenliği (İşçi Güvenliği ve bulaşıcı hastalıklara maruz kalma endişeleri)	<p>(a) Tüm faaliyetler hem İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (30 Haziran 2012 tarihli ve 28339 sayılı Resmi Gazete) ve ilgili yönetmelikleri hem de Dünya Bankası Grubu'nun ÇSG Kılavuz İlkeleri doğrultusunda uygulanacaktır.</p> <p>(b) Yüklenici, tüm çalışmaların güvenli ve disiplinli bir şekilde yürütüleceğini ve komşu sakinler ve çevre üzerindeki riskleri en aza indirecek şekilde tasarlanacağını resmi olarak kabul eder.</p> <p>(c) Yüklenici, işçiler için güvenli bir çalışma ortamı sağlayacak ve Sağlık Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından sağlanan bulaşıcı hastalıklarla ilgili sağlık ve güvenlik önlemleri de dahil olmak üzere uluslararası en iyi uygulamalar ve Türk Mevzuatı doğrultusunda uygun kişisel koruyucu ekipmanı (KKE) tedarik edecektir (her zaman baretler, gerektiğinde maskeler ve güvenlik gözlükleri, emniyet kemerleri ve güvenlik botları vb.) Yerel sağlık yetkilileri ile işbirliği içinde, sağlık personeli, ilk yardım tesisleri, revir, ambulans hizmetleri ve belirtilen diğer tıbbi hizmetler sahada ve her türlü konaklama yerinde her zaman mevcut olacaktır. Projenin hasta işçileri yerel sağlık hizmetlerine sevk etmesi gerekirse/gerktiğinde (projenin sınırlı kapsamı göz önüne alındığında), en azından yerel hizmetlerle mutabık kalınan iletişim yollarını, hasta işçiyi tıbbi tesise taşıma yollarını, yerel hizmetler tarafından sağlanacak hizmetlerin kapsamını belirlemek için hazırlık yapılmalıdır.</p> <p>(d) Yüklenici, iş sağlığı ve güvenliğinden sorumlu ilgili sertifika ve deneyime sahip personel görevlendirecektir.</p> <p>(e) Çalışmalar başlamadan önce, yapılacak tüm çalışmalar için bir Risk Değerlendirme çalışması uygulanacaktır. İlgili prosedürler ve planlar ("Acil Durum Planları" dahil) uygulamaya konulacaktır. Hem Risk değerlendirmesi hem de Acil Durum Müdahale Planları, bulaşıcı hastalık risklerini ve ilgili diğer bulaşıcı hastalık risklerini dikkate alacaktır.</p> <p>(f) Sahaların uygun şekilde işaretlenmesi sağlanacak ve ardından çalışanlar uymaları gereken temel kurallar ve düzenlemeler konusunda bilgilendirilecektir.</p> <p>(g) Çalışanlara, çalışma sahası ve yapılacak işlerle ilgili olası riskleri belirten davranış kurallarını da içeren İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) eğitimleri ve</p>

AKTİVİTE	PARAMETRE	ETKİ AZALTICI ÖNLEMLER KONTROL LİSTESİ
		<p>araç kutusu konuşmaları verilecektir. Bu , çalışanlara bulaşıcı hastalık belirtileri, nasıl korunacakları ve belirtiler ortaya çıktığında ne yapmaları gerektiği konusunda düzenli eğitimleri içerecektir.</p> <p>(h) Hem eğitimler hem de olaylar (ölümler, kayıp zaman olayları, dökülmeler, yangın, salgın veya bulaşıcı hastalık salgını, toplumsal huzursuzluk vb. dahil olmak üzere önemli olaylar) kaydedilecektir.</p> <p>(h) Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Dünya Sağlık Örgütü'nün rehberlik, yönerge ve tavsiyelerine uyulacak, bulaşıcı hastalıklar da dâhil olmak üzere diğer salgın/bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması durumunda gerek çalışanların iş sağlığı ve güvenliği gerekse işyerleri için gerekli tüm tedbirler alınacaktır.</p>
B. Atık su arıtma sistemi	Su Kalitesi	<p>(a) İnşaat/İNŞAAT sahalarından (kurulum veya yeniden inşa) kaynaklanan sıhhi atıkların ve atık suların işlenmesine yönelik yaklaşım yerel makamlar tarafından onaylanmalıdır.</p> <p>(b) Alıcı sulara deşarj edilmeden önce, bireysel atık su sistemlerinden çıkan atık sular, ulusal mevzuat ve Dünya Bankası Grubu'nun atık su kalitesi ve atık su arıtımına ilişkin ÇSG Kılavuzları tarafından belirlenen daha sıkı kalite kriterlerini karşılayacak şekilde arıtılmalıdır.</p> <p>(c) Yeni atık su sistemlerinin izlenmesi gerçekleştirilecektir.</p> <p>(d) Şantiye/İNŞAAT araçları ve makineleri yalnızca yüzey akışının doğal yüzey suyu kaynaklarını kirletmeyeceği belirlenmiş alanlarda yıkanacaktır.</p>
C. Zehirli Maddeler	Zehirli / tehlikeli atık yönetimi	<p>(a) Tüm tehlikeli veya toksik maddelerin sahada geçici olarak depolanması, bileşim, özellikler ve kullanım bilgilerinin ayrıntılarıyla etiketlenmiş güvenli kaplarda olacaktır.</p> <p>(b) Tehlikeli madde kapları, dökülme ve sızıntıyı önlemek için sızdırmaz bir kaba yerleştirilmelidir.</p> <p>(c) Atıklar özel lisanslı taşıyıcılar tarafından taşınacak ve lisanslı bir tesiste bertaraf edilecektir.</p> <p>(d) Toksik içerikli boyalar veya solventler ya da kurşun bazlı boyalar kullanılmayacaktır.</p> <p>(e) Yenileme ve inşaat sırasında ortaya çıkan atık/kullanılmış floresan lambalar lisanslı bir tesiste bertaraf edilecektir.</p>
D. Trafik ve Yaya Güvenliği	İNŞAAT nedeniyle kamu trafiği ve yayalar için doğrudan veya dolaylı tehlikeler FAALİYETLER	<p>(a) Ulusal yönetmeliklere uygun olarak yüklenici, inşaat sahasının uygun şekilde emniyete alınmasını ve inşaatla ilgili trafiğin düzenlenmesini sağlayacaktır. Bu, aşağıdakileri içerir ancak bunlarla sınırlı değildir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İşaret levhaları, uyarı levhaları, bariyerler ve trafik yönlendirmeleri: saha açıkça görülebilir olacak ve halk tüm potansiyel tehlikelere karşı uyarılacaktır. ▪ Özellikle saha erişimi ve saha yakınındaki yoğun trafik için trafik yönetim sistemi ve personel eğitimi. İnşaat trafiğinin karıştığı yerlerde yayalar için güvenli geçişlerin ve yaya geçitlerinin sağlanması. ▪ Çalışma saatlerinin yerel trafik düzenine göre ayarlanması, örneğin trafiğin yoğun olduğu saatlerde veya hayvanların hareket ettiği zamanlarda büyük nakliye faaliyetlerinden kaçınılması. ▪ Halkın güvenli ve rahat geçişi için gerekirse, sahada eğitilmiş ve görünür personel tarafından aktif trafik yönetimi ▪ Yenileme faaliyetleri sırasında, binaların halka açık kalması durumunda, evrensel erişim uygulamalarını da dikkate alarak ofis tesislerine, mağazalara ve konutlara güvenli ve sürekli erişimin sağlanması.

BÖLÜM 3: İzleme Planı

Aşama	Ne <i>izlenecek parametredir</i>	Nerede <i>izlenecek parametredir</i>	Nasıl <i>izlenecek parametredir</i>	Ne zaman <i>Frekansı tanımlayın</i>	Neden <i>izlenmekte olan parametredir</i>	Maliyet <i>Proje bütçesine dahil edilmemişse</i>	Kim <i>izlemekten sorumludur</i>
Hazırlık <i>(inşaat öncesi)</i>							
Uygulama <i>(inşaat)</i>							

EK 4 RASTLANTISAL BULUNTU PROSEDÜRÜ

Bu prosedür 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca hazırlanmıştır.

1. Kültürel ve Doğal Mirasların Tanımı

Kültür varlıkları: Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

Doğal varlıklar: Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

2. Sahiplik

Bulunan tüm taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları devlet malıdır.

3. Tanınma

Kazı işlerinde çalışan tüm proje çalışanları bu rastlantısal buluntu prosedürü hakkında bilgilendirilecek ve herhangi bir olağandışı buluntu durumunda yerleşik mühendisi bilgilendirmekle yükümlü olacaklardır. Buna ek olarak, kültürel veya doğal miras alanları içindeki alt proje faaliyetleri finanse edilmeyecek olsa da, tescilli kültürel ve doğal miras alanlarının 1 km yarıçapı içindeki alt proje faaliyetleri için, kazı çalışmalarına eşlik etmesi için bir uzman görevlendirilecektir.

4. Keşif Üzerine Prosedür

Çalışmaların yürütülmesi sırasında bir kültürel veya doğal mirasın bulunması halinde izlenecek prosedürler şunlardır:

- Çalışan derhal yerleşik mühendisi bilgilendirecektir.
- Yerleşik mühendis, proje alanındaki tüm çalışmaları derhal durduracak, alt yükleniciyi / yükleniciyi bilgilendirecek ve mirasların korunması ve güvenliği için gerekli önlemleri alacaktır.
- Alt yüklenici/yüklenici en geç üç gün içinde en yakın müze müdürlüğüne veya köy muhtarına veya yerel yöneticilere ve PUB'a bilgi verecektir.
- Yerleşik mühendis bir tesadüfi bulgu raporu hazırlayacak ve bunu alt yükleniciye/yükleniciye sunacak, o da PUB'ye sunacaktır. Tesadüfi buluntu raporu şunları içerecektir:
 - Keşif tarihi ve saati,
 - Keşfin yeri,
 - Mirasın tanımı,
 - Fotoğraflar ve videolar,
 - Geçici koruma uygulanmıştır.

Yetkili makamlar çalışmaya devam etme izni verene kadar tüm çalışmalar askıya alınacaktır.

EK 5 ENTEGRE ZARARLI YÖNETİM PLANININ GÖSTERGE TASLAĞI

1.

Anahat:

- i) Planın amacı,
- ii) zararlı yönetimi yetkililerini belirtmek ve
- iii) zararlı yönetim programı hedefi.

2. sorumlulukları

Örneğin, Program Direktörü, Sağlık Başkanı, Zararlı Yönetimi Koordinatörü, Zararlı Yönetimi Personeli vb.

3. Genel

Pestisitlerin uygulandığı alandaki arazi kullanımı ve toprak hakkında veri sağlayın; iklim, jeo-morfoloji, ilgili alandaki yerleşim yerleri, nüfus, yüzey suyu vb. yanı sıra arazi kullanımı envanteri ve tesislerin yerleşimi.

4. Zararlı Önceliği

Örneğin, istenmeyen bitki örtüsü, omurgalı zararlılar, vb.

5. Entegre Zararlı Yönetimi

5.1. *Entegre Zararlı Yönetimi ilkeleri* şunlardır:

- a) *Mekanik ve Fiziksel Kontrol.* Bu kontrol türü zararlının yaşadığı ortamı değiştirir, tuzak kurar ve zararlıları istenmedikleri yerlerden uzaklaştırır veya zararlıları dışlar. Bu kontrol türüne örnek olarak kalafatlama veya boşlukları doldurma, perdeleme vb. yoluyla barınakların ortadan kaldırılması verilebilir.
- b) *Kültürel Kontrol.* Bu yöntemdeki stratejiler, zararlıları bastırmak veya ortadan kaldırmak için çevresel koşulların manipüle edilmesini içerir. Örneğin, ahırlardaki gübrenin kuruması için tarlalara yayılması sinek üremesini önler. İyi sıhhi uygulamalar yoluyla zararlılar için gıda ve suyun ortadan kaldırılması, zararlı popülasyonlarının yerleşmesini veya belirli bir boyutun ötesine geçmesini önleyebilir.
- c) *Biyolojik Kontrol.* Bu kontrol stratejisinde, zararlı popülasyonlarını kontrol etmek için avcılar, parazitler veya hastalık organizmaları kullanılır. Üremeyi azaltmak için steril sinekler salınabilir. Büyümeyi kontrol eden ya da böcekleri öldüren virüsler ve bakteriler kullanılabilir. Yumurtaları, larvaları ya da diğer yaşam evrelerini öldürmek için parazit eşek arıları salınabilir. Biyolojik kontrol kendi başına etkili olabilir ancak genellikle diğer kontrol türleriyle birlikte kullanılır.
- d) *Kimyasal Kontrol.* Pestisitler, ister bitki ister hayvan olsun, canlı organizmaları öldürür. Bir zamanlar, kimyasalların mevcut en etkili kontrol olduğu düşünülüyordu, ancak zararlı direnci birçok pestisiti etkisiz hale getirdi. Eğilim, sınırlı kalıntı etkisine sahip pestisitlerin kullanılması yönündedir. Bu, insanların maruziyetini ve çevresel etkiyi azaltırken, daha sık uygulama gereklilikleri nedeniyle kimyasal kontrolün maliyeti artmıştır. Kimyasalların kullanımında kişisel korunma ve özel taşıma ve depolama gereksinimleri gerekli olduğundan, kimyasalları tek kontrol aracı olarak kullanmanın toplam maliyeti, kimyasal olmayan kontrol yöntemleriyle karşılaştırıldığında oldukça maliyetli olabilir.

5.2. *Entegre Zararlı Yönetimi Ana Hatları*

Her bir ana zararlı veya benzer zararlı kategorisini ayrı ana hatlar halinde sahaya göre ele alın.

5.3. *Gözetim, Önleme ve Kontrol için Yıllık İş Yükü*

Zararlıların gözetimi, önlenmesi ve kontrolü için harcanan adam-saat sayısını belirtiniz.

6. Sağlık ve Güvenlik

Bu bölüm aşağıdaki gibi sağlık ve güvenlik gerekliliklerini içermelidir:

6.1. *Zararlı Yönetimi Personelinin Tıbbi Gözetimi.* Pestisit uygulayan tüm personel bir tıbbi gözetim programına dahil edilmelidir.

- 6.2. *Tehlike İletişimi*. Zararlı yönetimi personeline işyerindeki tehlikeli maddeler de dahil olmak üzere tehlike iletişimi eğitimi verilmelidir. Yeni çalışanlara veya işyerine yeni tehlikeli maddeler girdiğinde ek eğitim verilmelidir.
- 6.3. *Kişisel Koruyucu Ekipman*. Pestisit uygulayıcılarına sağlanacak onaylı maskeleri, solunum cihazlarını, kimyasallara dayanıklı eldivenleri ve botları ve koruyucu giysileri (yürürlükteki yasalar, yönetmelikler ve/veya pestisit etiketinde belirtildiği şekilde) açıklayın. Bu öğeler pestisitlerin karıştırılması ve uygulanması sırasında gerektiği şekilde kullanılacaktır. Pestisit bulaşmış koruyucu giysiler evde değil ticari olarak yıkanmalıdır. Ciddi derecede kirlenmiş giysiler yıkanmamalı, pestisitle ilgili atık olarak kabul edilmeli ve tehlikeli atıklar için geçerli olduğu şekilde bertaraf edilmelidir.
- 6.4. *Yangından Korunma*. Yangın güvenliği koruma gereklilikleri belirlenmelidir; zararlı yönetimi koordinatörü yangını önlemeye yönelik tedbirlerin uygulanmasını kontrol etmelidir.

7. Çevresel Hususlar

- 7.1. *Halkın Korunması*. Pestisit uygulaması sırasında tesis içinde ve dışında halkı korumak için önlemler alınmalıdır. Pestisitler, rüzgar hızı 155 m/dak'² aştığında açık havada uygulanmamalıdır. Pestisitler açık havada uygulandığında, herhangi bir sprey sürüklenmesini uygulayıcı da dahil olmak üzere bireylerden uzak tutulmasına dikkat edilmelidir. Pestisit uygulaması iç mekanlarda uygun kişisel koruyucu kıyafet ve ekipman giyen kişiler tarafından gerçekleştirilir. Tıbbi izleme standartlarını karşılamayan ve uygun şekilde korunmayan personelin pestisit uygulaması sırasında uygulama alanına girmesine hiçbir zaman izin verilmez.
- 7.2. *Hassas Alanlar*. Sulak alanlara veya su alanlarına (göller, nehirler vb.), bu tür alanlarda kullanımı özel olarak onaylanmadıkça, doğrudan pestisit uygulanmaz.
- 7.3. *Nesli Tükenmekte Olan/Korunan Türler ve Kritik Habitatlar*. Tesiste periyodik olarak görülen koruma altındaki göçmen kuşlar izin alınmadan kontrol edilemez. Zararlı Yönetimi Koordinatörü devam eden zararlı kontrol operasyonlarını periyodik olarak değerlendirir ve tehlike altındaki türler listesine uygunluğu sağlamak için tüm yeni zararlı kontrol operasyonlarını değerlendirir Çevre yetkililerinden önceden onay alınmadan tehlike altındaki veya korunan türler veya bunların yaşam alanları üzerinde olumsuz etkisi olması muhtemel hiçbir zararlı yönetimi operasyonu yürütülmez.
- 7.4. *Çevresel Dokümantasyon*. Tesisteki pestisit kullanım programını özel olarak ele alan bir çevresel değerlendirme hazırlanmıştır. Bu plan, pestisit kullanımının belgelendirilmesi olarak değerlendirmede referans gösterilmiştir.

² https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararası%20Kuruluşlar/ESMF_03.09.2024_clean-Revised.pdf